

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ

3

XVI

VYDAVATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADÉMIE VIED
BRATISLAVA 1968

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online
sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV
(v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné
zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

STUDIE

Juraj Langer, Zdobené portály na oravských ľudových domoch	297
Kornélia Kropiláková, Zo svadobného zvykoslovía na dolnej Orave	318
Viera Valentová, Ľudový odev v Tekove	345

MATERIÁLY — ARCHÍV

Ján Gallo, Sklárstvo a obložiarstvo na Muránskej Hute	411
Viliam Piaček, Nožíari v Slovenskej Ľupči	423

ROZHLADY

Božena Filová, Za Wolfgangom Steinitzom	436
Václav Frolec, Zasedání subkomise pro lidové stavitelství Mezinárodní komise pro studium lidové kultury v Karpatech	437
Jaroslav Orel, Deset let od vydání zákona o lidové umělecké výrobě na Slovensku	438

DROBNÉ SPRÁVY	441
-------------------------	-----

RECENZIE a REFERÁTY

L. Leng, Slovenské ľudové hudobné nástroje (A. Móži)	443
Fontes Musicae in Slovacia, Melodiarium Annae Szirmay — Keczer (S. Burlasová)	444
O Sirovátka, Lidové balady na Slovácku (S. Švehlák)	447
Lidové povídky ze Slovácka (M. Leščík)	449
Hornácko (J. Mjartan)	450
Ch. Văkarelski, Etnografia Bulgariei (J. Podolák)	451
Prace etnograficzne I (1963), II (1965), III (1967) (A. Pranda)	453
W. Paprocka, Przemysł domowy, rzemiosło i chałupnictwo wsi kurpiowskiej Puszczy Zielonej (J. Pátková)	456
Narodni balady Zakarpattia (J. Komorovský)	457
I. Turnau, Odzież mieszczaństwa warszawskiego w XVIII w. (J. Pátková)	458
Sovremennij russkij folklor (M. Leščík)	459
Tri publikácie o ľudovom rybárstve (J. Mjartan)	460

Na 1. strane obálky:

Mladá žena v sviatočnom odeve. Starý Tekov. Foto Fr. Hideg.

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Юрай Лангер, Украшенные порталы на оравских народных домах	297
Корнелия Кропилакова, Из свадебных обрядов и обычаев в нижней Ораве	318
Вера Валентова, Национальный костюм в Текове	345

МАТЕРИАЛЫ — АРХИВ

Ян Галло, Стекольное производство и стекольники в Муранской Гуте	411
Вилиам Пиачек, Выделка ножей в Словенской Люпчи	423

ОБЗОРЫ

Боžена Филова, За Волфгангом Штейницом	436
Вацлав Фролец, Заседание субкомиссии по народному строительству Международной комиссии по изучению народной культуры в Карпатах	437
Ярослав Орел, Десять лет со дня издания закона о народных художественных изделиях в Словакии	438

МЕЛКИЕ ЗАМЕТКИ	441
--------------------------	-----

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ	443
-------------------------------	-----

ĽUDOVÝ ODEV V TEKOVE

VIERA VALENTOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Publikovaná práca je diplomovou prácou autorky z roku 1957. Materiál, ktorý autorka získala terénnymi výskumami v rokoch 1955—1956, tvorí základ práce, keďže publikovaných prác týkajúcich sa ľudového odevu z okolia Levíc, uverejnených do roku 1956, takmer nebolo. Boli to len okrajové zmienky v iných prácach, ktoré neosvetľujú vývoj tohto odevu, ale poskytujú dosť povrchné a všeobecné údaje.¹

Podobná je situácia aj v Slovenskom národnom múzeu v Martine, kde sú síce uložené niektoré novšie súčiastky tekovského odevu, ale bez datovania a bližšieho opisu. Tekovské múzeum v Leviciach má v svojich zbierkach len najnovšie odevné súčiastky z tejto oblasti. Pri výskume sa autorka sústredila najmä na obce Starý Tekov, Čajkov a Tekovská Nová Ves (Opatová), kde sa podarilo nájsť najstaršie typy odevu a dobrých informátorov. Porovnávaci výskum robila v ostatných ôsmich obciach a v obci Žemberovce, kde sú presťahovaní obyvatelia týchto obcí. Práca sleduje vývoj ľudového odevu za posledných 70—100 rokov. Staršie formy sú rekonštruované iba z rozprávania starých ľudí.

Vzhľadom na to, že NÚ SAV má vo svojom pláne do roku 1970 ukončiť výskum ľudového odevu na celom území Slovenska, rozhodol sa publikovať dosiaľ neuverejnené práce z tejto problematiky.

* * *

Tam, kde sa tok Hrona stáva pomalším a opúšťa horné Pohronie, leží jedenaásť obcí, ktoré si dodnes zachovali svojráznu kultúru. Sú to obce Starý Tekov, Hronské Kosihy, Čajkov, Tekovská Nová Ves, Gondovo (predtým Šalmoš, Balvany), Hronské Kľačany, Veľké Kozmálovce, Rybník, Podlužany, Tlmače a Opatová (všetky v okrese Levice). Od okolitých dedín ich diferencuje najmä odev a nárečie, podľa ktorého ich označuje okolité obyvateľstvo menom *čilejkáre* (od slova *čilej* — teraz). Všetky tieto obce patrili do bývalej Tekovskej župy so sídlom v Zlatých Moravciach. Tekovská župa sa rozprestierala na ľavom brehu Dunaja. Na severe hraničila s Nitrianskou a Turčianskou župou, na východe so Zvolenskou a Hontianskou, na juhu s Ostrihomskou a Komárňanskou, na západe tiež s Nitrianskou župou. Župa bola na severe hornatá, bohatá v minulosti na zlato

¹ *Bars varmegye*, Budapest 1903; F. Pastrnek, *O krojových názvech slovenských*, Český lid III, 1894, 212—216, 399—405; D. Stránská, „Životky“ a „kabátky“ slovenských krojů, Národopisný sborník VIII, 1947, 155—177; B. Šotková, *Československé lidové kroje* (v barevné fotografii) Praha 1956; J. Vydra, *Ľudová modrotlač na Slovensku*, Bratislava 1954; E. Reichlová-Kucháriková, *Nauka o krojoch a vkuse*, Turč. Sv. Martin 1941; J. Izak-Hviezdin, *Obrázky z Tekova*, Nitra 1942.

(Kremnica), olovo, železo a minerálne pramene. Južná časť prechádzala do Uhorskej nížiny, bola úrodná, pestovalo sa tu obilie, vinná réva, na severe konope. Pôdu zavlažovali rieky Hron, Žitava a Nitra. Župe dal meno hrad Tekov, ktorý stál nad slovenskou dedinou Starý Tekov. Menované obce sa rozkladajú na rovine, iba zo severovýchodnej strany sa za nimi tiahnu pahorky Štiavnického pohoria s úrodnými vinicami. Základ pahorkov tvorí mäkký trachit, nazývaný tunajšími obyvateľmi *čajkovský kameň*.

Spomínané obce patria formou osídlenia medzi ulicovky — dva rady domov sú husto postavené vedľa seba po stranách cesty alebo potoka. Ako stavebný materiál sa používal zväčša tzv. čajkovský kameň a surové tehly. Staré tradičné domy, so strechami pokrytými slamou, mávali najčastejšie dĺžku 25—30 metrov. Vchod do domu bol všade zo dvora a vyčnieval malým sklepením. Viedol do studenej kuchyne nazývanej *pitvor*, kde bolo ohnisko. Stade sa vchádzalo do prednej izby (*chiža*), ktorú však neobývali, a do zadnej izby. Za ňou bola *komora*. Chudobnejší roľníci mali len jednu izbu. Do maštale a siene, v ktorej bývalo uložené hospodárske náradie, vchádzalo sa zo dvora. Vnútorne zariadenie domov bolo jednoduché. Pri stole v kúte boli drevené lavice s operadlami, zafarbené obyčajne na modro. Okrem nich boli v prednej izbe tzv. *fiokové kasne* s menom majiteľky, ktoré nevesty prinášali ako výbavu. V izbe nechýbali postele s vysoko naukladanými vankúšmi v pretkávaných čínovatných obliečkach. V zadnej izbe okrem stola a lavíc bola len jednoduchá posteľ.

Prírodné podmienky určili zamestnanie obyvateľstva tohto kraja, ktoré sa oddávna zaoberalo poľnohospodárstvom, chovom dobytká (kone, ovce), vino-

Obr. 1. Levický trh — predávanie husacích štvrtiek. Foto K. Sándor.

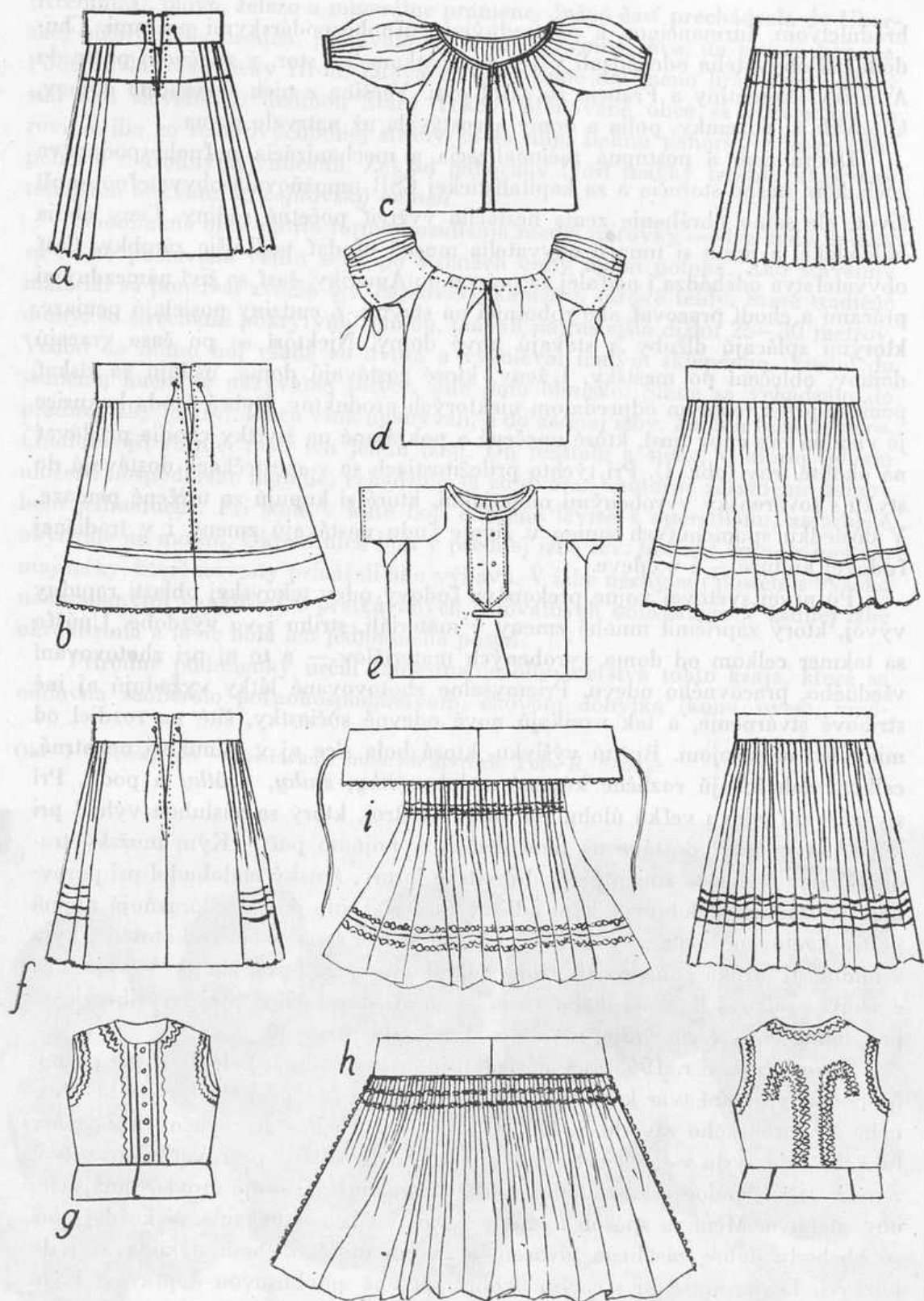

hradníctvom, furmančinou a námezdnými poľnohospodárskymi prácami. Chudobnejší obyvatelia odchádzali v 19. a začiatkom 20. stor. v značnom počte do Ameriky, Argentíny a Francie za zárobkom. Väčšina z nich sa vracala domov, kupovala si pozemky, polia a domy a zostávala už natrvalo doma.

Dobrá zem a postupná racionalizácia a mechanizácia poľnohospodárstva začiatkom nášho storočia a za kapitalistickej ČSR umožňovala obyvateľom lepší život, ale samo obrábanie zeme nestačilo vyživiť početné rodiny. Ceny obilia boli nízke, a preto si tunajší obyvatelia museli hľadať vedľajšie zárobky. Časť obyvateľstva odchádza i naďalej za prácou do Ameriky, časť sa živí námezdnými prácami a chodí pracovať ako robotníci na stavby. Z cudziny posielajú peniaze, ktorými splácajú dlžoby a stavajú nové domy. Niektorí sa po čase vracajú domov, oblečení po mestsky. I ženy, ktoré zostávajú doma, usilujú sa získať peniaze príležitostným odpredajom niektorých produktov. Dobrá úroda kukurice je vhodná pre chov husí, ktoré upečené a pokrúpané na štvrtky chodia predávať na okolité trhy (obr. 1). Pri týchto príležitostiach sa v mestečkách dostávajú do styku s továrensky vyrobenými materiálmi, ktoré si kupujú za utŕžené peniaze. V dôsledku spomenutých zmien v živote ľudu nastávajú zmeny i v tradičnej ľudovej kultúre — i v odevu.

Po prvej svetovej vojne prekonáva ľudový odev tekovskej oblasti rapidný vývoj, ktorý zapríčinil mnohé zmeny v materiáli, strihu i vo výzdobe. Upúšťa sa takmer celkom od doma vyrobených materiálov — a to aj pri zhotovovaní všedného, pracovného odevu. Priemyselne zhotovované látky vyžadujú aj iné strihové stvárnenie, a tak vznikajú nové odevné súčiastky, šité na rozdiel od minulosti už strojom. Ručnú výšivku, ktorá bola síce aj v minulosti nepatrná, celkom nahrádzajú rozličné kúpené ozdoby (*šíky, stuhy, ligôtky* a pod.). Pri stvárňovaní odevu veľkú úlohu zohral šijací stroj, ktorý sa zásluhou výhod pri kúpe (na splátky) dostáva na tieto dediny v hojnom počte. Kým mužský tradičný odev namiesto zmien prebral mestské formy, ženský nadobudol pri porovnaní so starším obdobím celkom odlišné formy. Tento dojem zdôrazňujú najmä pestro kvetované materiály, z ktorých sa prevažne ženský odev zhotovuje, kým v minulosti (druhá polovica 19. stor.) bola dominujúca farba čierna. Vývojom sa zmenila i celková línia ženského kroja — oproti starej úzkej línii — pribierajú sa pod sukne viaceré *spodníky*, sukne sa skracujú a rozširujú.

Po oslobodení r. 1945 sa v dôsledku industrializácie a kolektivizácie poľnohospodárstva mení tvár kraja. Veľa ľudí odchádza pracovať do novovybudovaného strojárenského závodu S. M. Kirova v Tlmačoch a do rozličných závodov ľahkého priemyslu v Leviciach. Časť obyvateľstva zostáva pracovať v novoutvorených JRD. Spoločensko-ekonomickými zmenami sa zvyšuje úroveň tunajšieho obyvateľstva. Mení sa spôsob bývania, stravovania i obliekania. V každej obci sú obchody dobre zásobené tovarom a okrem toho sa chodí nakupovať i do blízkych Levíc, ktoré sú s celým okolím spojené autobusovou dopravou. Kým odev mužov, pracujúcich doma i v priemysle, je takmer celkom mestský, odev žien zamestnaných v priemysle si ponecháva ešte vždy svojské odevné formy. Preobliekajú sa len tie ženy, ktoré odchádzajú natrvalo preč z dediny alebo

Obr. 2. Ženský odev: a) riasený spodník, b) spodník (novší), c) oplecko (límencové), d) oplecko (novšie), e) košielka, f) farbiarska sukňa, g) živôtik (pruslík), h) zástera (široká), i) zástera (fiertuška). Kreslila R. Mikulová.

pracujú ako úradníčky. Dnešný odev žien je prejavom bohatstva (hrdosti) a hospodárskej prosperity tohto kraja — tak v materiáli a výzdobe, ako aj v spôsobe nosenia.

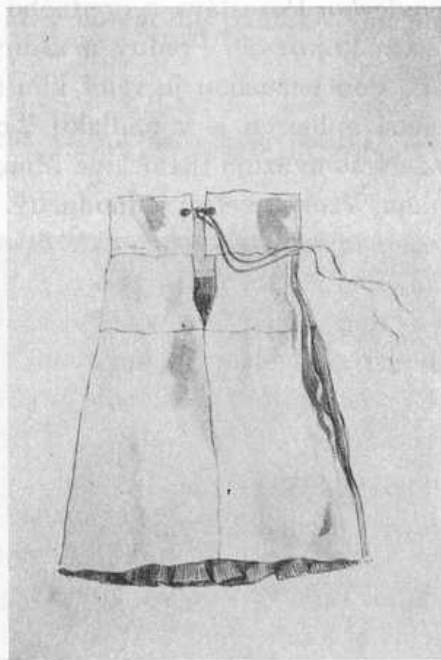
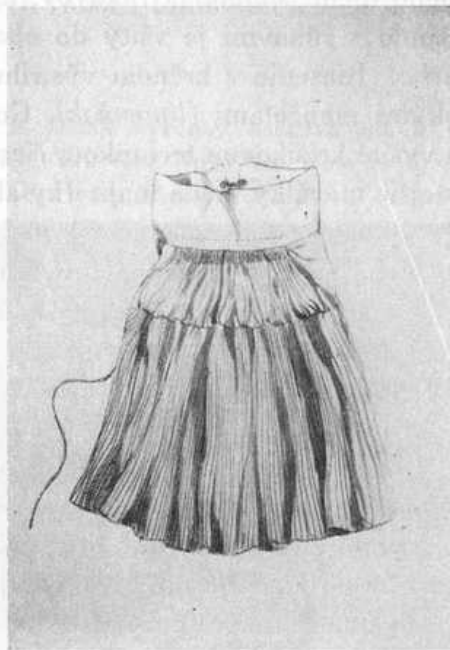
* * *

Ž e n s k ý o d e v (Základný odev)

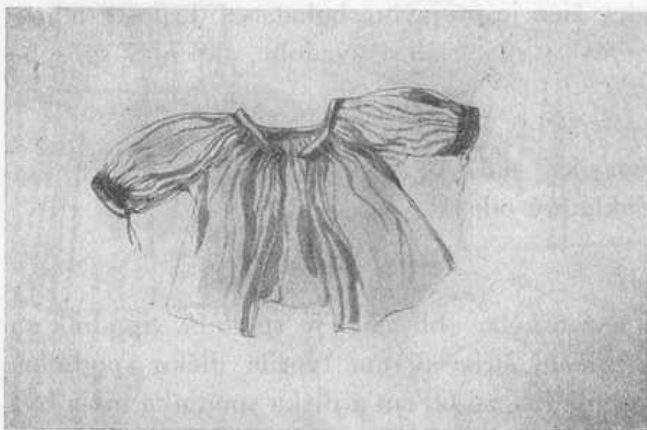
Spodník (*spodník, rubáč*) (obr. 2 a)

Základnou odevnou súčiastkou ženského oblečenia je *spodník*. Spodník sa šil z 5 rífov konopného plátna, pričom šírka plátna tvorila dĺžku spodníka. Pretože šírka plátna doma tkaného bola iba asi 60 cm a dĺžka spodníka mala byť dlhšia, všivali pod pás na štyri prsty široký pás plátna. Vpredu bol *spodník* odspodku do polovice zošitý na oboch krajoch goliera a mal obšité dierky, do ktorých sa vľahovala doma upletená tkanica, ktorou sa spodník v páse upevňoval. Spodník si riasili ženy samy (obr. 3 ab). Najprv spodník ušili, namočili do vody a rozložili na stôl. Prstami sa potom za mokra po nitke ihlou *rámili* sklady. Riasy sa nabrali na váľok a keď sa piekol chlieb, horúci ho kládli na *porámenú* časť, aby vyschla. Vrchná časť riasenia sa nabrala na nitku. V polovici 19. stor. bol *rámení spodník* vrchným i spodným odevom na všedný deň. Keď bol obnosený, spávalo sa v ňom.

Po prvej svetovej vojne sa spodníky prestali riasiť, a tým stratili funkciu vrchného odevu. Strihove sa nemenili. Posledných 30 rokov sa šijú už len na stroji, a to z výlučne pamukového a kúpeného plátna. Zriadená je len vrchná časť sukne do goliera (obr. 2b). Na spodný okraj si našívajú kúpenú bielu výšiv-

Obr. 3. ab) Riasený spodník, Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Skrabalová, archív ULUV..

Obr. 4. Límcové oplecko. Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Skrabalová, archív ULUV.

ku alebo čipku. Mladé dievčatá si robia nad spodným okrajom 2–3 *zámkiky*, aby bol *spodník odskočný*. Kým riasený spodník sa nosil len jeden, aby žena bola čo najužšia, dnes sa nosí priemerne 4–5 spodníkov. V nedeľu do kostola si mladé ženy a slobodné dievčatá obliekajú až 6–10 spodníkov. Ak si obliekajú iba 3–4 spodníky, zasunú si spodný okraj najvrhnejšieho spodníka za pás. Dosiahnu tým žiadúcu šírku v bokoch. Toto vypásanie sa nazýva *fara*. V teréne sme sa stretli s ojedinelým termínom *rubáč* pre riasený spodník. K riasenému spodníku ako i k bielej plátenej sukni (bližší opis pozri na str. 354) sa nosila široká zástera, ktorá kryla takmer celý spodník.

Oplecko (*oplecko*) (obr. 2 c)

Hornú časť tela krylo oplecko. V teréne a v múzeu sa zachovalo tzv. *límcové oplecko*. Pozostáva z predného a zadného dielu (*stanka*) a rukávov, ktoré sú riasené (*rámené*). Predný a zadný diel spolu s rukávami je všitý do *obalku* (*golier*). Pod pazuchou je všitý klin (*lastovička*). Riasenie v krčnom výstrihu je upevnené golierom a v nadlaktí 2 cm širokými manžetami (*límenčok*). Golier i manžety sa uväzujú tkanicami. Manžety sú vyšité krížikovou technikou, čiernou bavlnkou. Vzor je veľmi jednoduchý. Najčastejšie iniciálky mena majiteľky alebo rastlinný zoomorfný ornament. Spodný okraj manžety je zakončený malými zúbkami. Zúbky sa robili z konopnej nite a bielej cverny smykovacím stehom. Asi v druhej polovici 19. stor. sa nosili rukávy, siahajúce po zápästie, na manžetách bola našitá biela saténová stuha (*etelka*) a biela úzka čipka (obr. 4).

Límcové oplecká sa nosili koncom 19. stor. Šili si ich ženy ručne z konopného a pamukového plátna. Najčastejšie sa predný i zadný diel (*stanka*) šili z konopného a rukávy z pamukového plátna. Dĺžka rukávov sa v priebehu rokov menila. Na starých opleckách siahali rukávy niečo nad lakeť a postupne sa skracovali. Skracovanie si robili jednoduchým vyhnutím na pleci, ktoré zakryli živôtikom. Rukávy boli zo začiatku po celej šírke poskladané do 2 cm záhybov. Paralelne s týmto límcovým opleckom začali mladé dievčatá nosiť v lete na sviatok šifónové oplecko zvané *maďarské* s volánmi namiesto manžiet (*privázovački*). Toto oplecko sa líši od límcového materiálom, spôsobom ušitia a úpra-

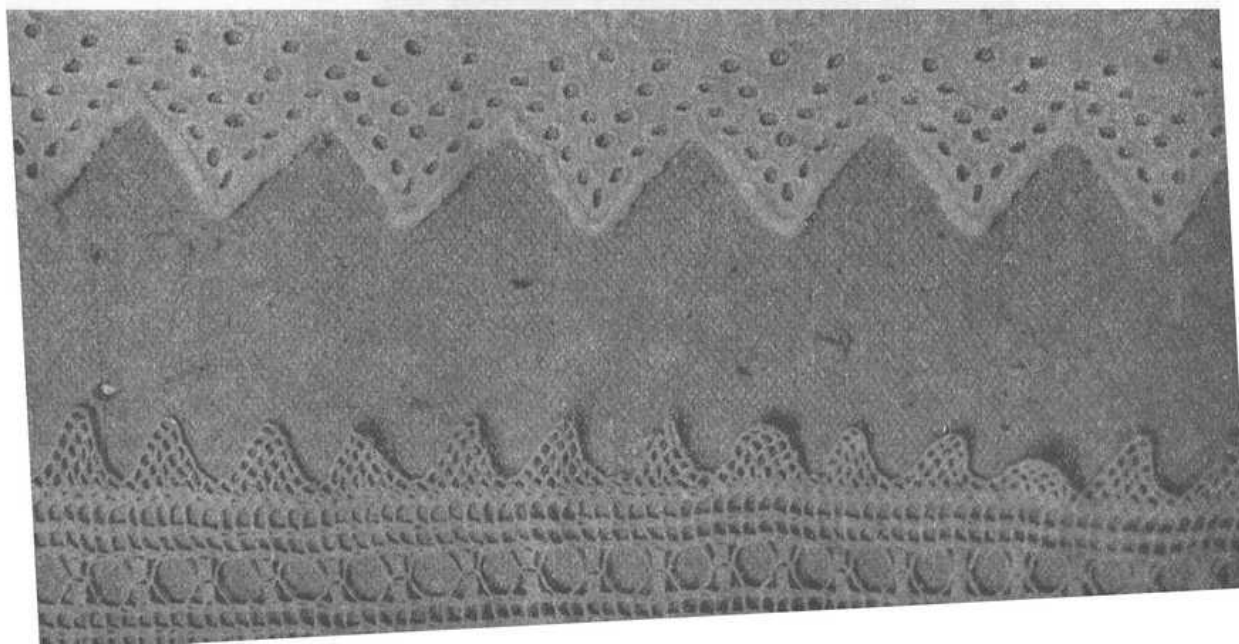
vou rukávov (obr. 2d). Pretože sa nosilo len na sviatok, šili si ho z kúpeného materiálu, šifónu, aj to len rukávy a stanka bola z domáceho alebo z podradnejšieho kúpeného plátna. Do stanky, ktorá bola z jedného kusa plátna prestrihnutého iba vpredu, zastrihnutím v podpaží sa všívali rukávy. Rukávy tvoria 20 cm široké a 145 cm dlhé pásy plátna, ktoré majú na oboch stranách 2 cm záložky, aby sa mohla hore a dolu vťahnúť tkanica na ich stiahnutie. Tkanica vrchnej časti rukáva pokračuje aj cez vrchnú časť stanky, aby sa na nej nazberala celá šírka stanky na prsiach a na chrbte. Rukávy sa upravovali do centimetrových skladov. Pretože sa silno škrobili a pri nosení a obliekaní by sa sklady dolámali, v strede rukáva sa dvihli (*zdvihnutie na nôž*). Na poskladané oplecko si priväzovali volány. Ženy si ich väčšinou háčkovali samy, ale mali aj iné, ušité z kúpenej strojovej bielej výšivky (*štikeraj* alebo *čipka*, obr. 5). Na jeden volán bolo treba meter výšivky alebo čipky. Výšivka sa poskladala do 1 cm širokých skladov a na spodnom okraji sa upevnila bielou širšou tkanicou. Touto tkanicou sa volány priväzovali na spodný okraj rukáva. Na rukávoch preto vyhýňali spodný okraj, čím sa vytvoril potrebný záhyb, do ktorého sa spodný okraj volánov skryl (obr. 6, 7),

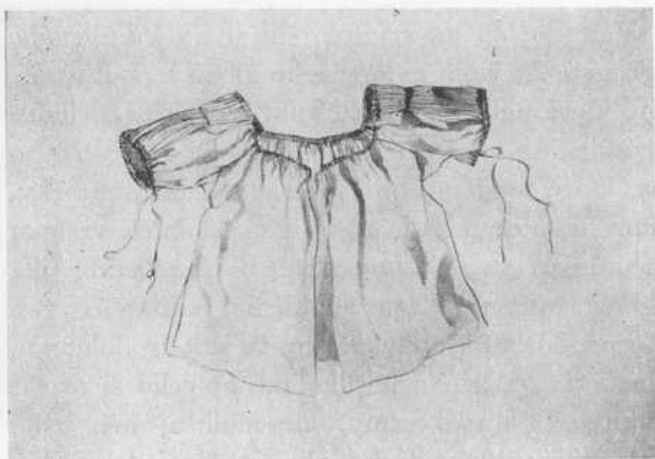
Šifónové oplecko sa nosilo v lete v nedeľu do kostola k bielej plátenej, neskôršie k *šíkovej sukni*. V zime si obliekali takéto oplecko len na svadbu do tanca družice a mladá nevesta. Ináč sa v lete na všedné dni a v zime na sviatky nosilo *limencové oplecko*.

Košľa (*košielka*) (obr. 2 e)

Za prvej ČSR si začali šiť ženy košielky, ktoré boli po strihovej stránke ďalším typom základného ženského oblečenia pre hornú polovicu tela. V dvadsiatych rokoch tohto storočia si ju zhotovovali z domáceho pamukového plátna,

Obr. 5. Detail výzdoby háčkovaného a vyšívaného volánu na rukáve oplecka. Začiatok 20. stor., Tekovská Nová Ves. Foto S. Kovačevičová.

Obr. 6. Novšie oplecko. Prvá polovica 20. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív ÚEUV.

ktoré neskoršie, najmä v poslednom čase, nahrádzujú drobné vzorovaným kartúnom, umelým hodvábom, barchetom a inými továrenskými látkami. V tomto období sa už zriedka vyskytuje prvá časť kombinácia pamukového plátna s iným materiálom. Košielka má strih bez ramenného šva. Predná a zadná časť košielky sú z jedného kusa plátna (*stanka*), preloženého napoly s vystrihnutým otvorom pre hlavu. Na bokoch sú vynechané otvory pre ruky. Nad týmito otvormi v náplecnej časti sa našívajú kusy plátna (*latki*). Našitím plátna sa dosiahne jednak zdvojenie náplecnej časti, ktorá sa rýchlo derie, jednak jej predĺženie, ktorým sa vytvorí krátke rukávy. Šírka predného i zadného dielu košielky zodpovedá šírke plátna, ktorá je v krčnom výstrihu na chrbte zúžená štyrmi zámikmi a vpredu je rozstrihnutá (*rázporok*) a zapnutá na 3 sklené gombíky. Pod rázporkom je priečne našitá 3 cm široká päťka (*lajšnička*). Zámiky na chrbte prehlbujú krčný výstrih. Košielka siaha niečo nižšie pásu. Na košielkach sa vyzdobujú len rukávy, pretože ostatné časti nevidieť.

Košielky s krátkym i dlhým rukávom si ženy šijú samy na stroji (obr. 8). Sviatočné košielky pre mladé dievčatá šije krajčírka (*švadlena*), pretože sa na nich zdobia rukávy našívaním stúh a ozdôb, čo vyžaduje veľa času a šikovnosti. Rukávy, pretože nemajú pod pazuchu klin, tesne priliehajú k ruke. Staršie plátené košielky mali klin. Pred druhou svetovou vojnou sa rukávy ešte vyšívali plochým stehom na *pomaľovanie* (kvetinový ornament). Teraz sa našívajú rôzne stužky. Na sviatočné košielky sa ozdobne skladajú biele taftové stuhy (*kačičke*) a medzi ne sa prišívajú malé perličky (obr. 13 a). Kupuje sa aj biela čipka, ktorá sa strieda so stuhou. Okraj tvorí biela výšivka tak, že jej zúbky prečnievajú cez dĺžku rukávika. Na košielkach pre všedné dni, ktoré sa častejšie perú, našíva sa len biela *krepinka* (*pleteniatko*) a biele saténové stuhy (*etelka*). Pre zimné mesiace sa zhotovuje košielka s dlhými rukávmi. Má ten istý strih ako predchádzajúca, len namiesto krátkych rukávikov sa našívajú dlhé rukávy z rovných kusov látky, ktorých dĺžka sa riadi podľa rúk nositeľky. Košielky s dlhým rukávom na všedný deň sa šijú zo vzorovaného barchetu farby belasej, ružovej, na sviatky z brokátu. Predný a zadný diel býva z iného materiálu. Na zhotovovanie zimných košielok sú veľmi obľúbené detské prikrývky. Dlhé rukávy sa

Obr. 7. Dievčenský letný odev. Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová archív ÚEUV.

Obr. 8. Súčasný letný pracovný odev žien. Prvá polovica 20. stor. Starý Tekov. Foto A. Paul.

zdobia na zápästí. Celkom na okraj sa našíva biela strojová výšivka, trochu vyššie krepinka a stuha.

Sukňa (*sukňa*) (obr. 2 f)

V druhej polovici 19. stor. sa nosili trojaké sukne: biele z jemného plátna — perkálu (*pergáľová*), čierna glotová (*levestínová*) a z tmavomodrého až fialového farbiarskeho plátna (*farbičková*).

Pergáľová sukňa (*rubáč, geceľa, opoňa*) bola nadrobno zriadená z jemného bieleho plátna. Nosila sa koncom 19. stor. len na veľké sviatky v jarných a letných mesiacoch. Nosili ju i mladé dievčatá, ktoré dosiahli 14 rokov, a na 1. mája si šli „*vo prvu medzi dievki zastát*“. V neskorších rokoch sa biela plátaná sukňa nosila už len ako sviatočná obradová súčiastka a vtedy už začala zanikať. Ani najstaršie ženy sa nepamätajú, že by sa nosila na všedný deň. Dnes v Rybníku hovorí úzkej sukničke, ušitej zo šifónu, nosenej na tanec pod spodník *opoňa* a *geceľa*.

Keď sa už biela sukňa prestáva nosiť, nastupuje na jej miesto glotová sukňa (*levestínová*), zvaná *šíková* alebo *čipková*. Glotová sukňa *šíková*, ktorá sa začína nosiť na sviatok namiesto bielej sukne, je už novšia forma glotovej sukne. Staršia bola iba podšitá žltým plechom. Takúto sukňu nám dokladá fotografický materiál z r. 1900. *Šíková sukňa* má meno od strieborného šíku, 5 cm širokej čipky, ktorá sa našívala nad zelenú štvorcentimetrovú stuhu (*šnorku*) nad spodným okrajom sukne. Nad okrajom sukne boli 3 zámiky. Takúto sukňu si obliekala ešte začiatkom 20. stor. mladá nevesta. Na nedeľu bola glotová sukňa ozdobená len zelenou hodvábnou stuhou a volala sa *šnórková*.

Starším typom vrchnej sukne je aj *farbičková*, farbiarska sukňa. *Farbiarčinu* na zhotovenie sukní si kupovali v Leviciach na jarmoku. Levickí farbiari farbili

pre tieto dediny farbiarčinu farby čierno-fialovej s bronzovým leskom. Ženy takejto farbiarčine hovoria *farbistuo* alebo *vodavuo*. Farbiarske sukne boli sviatočnými sukňami, iba keď sa obnosili, obliekali sa na všedný deň, aj to len vtedy, keď sa išlo mimo dediny. Nosili sa do kostola, na spoveď, na pôstne sviatky, na pohreb a do smútku. Podšívali sa odspodku modrofialovým plechom, z ktorého trčal na líci úzky lem.

Všetky tieto sukne si šili ženy samy v rukách z 5 rífov látky, takže šírka látky tvorila dĺžku sukne. Vpredu bol z úsporných dôvodov všitý pruh z inej látky. Sukne sa po celej šírke riasili ako spodníky. Miesto, kde sa spodník nadvlžoval, označovali aj na týchto vrchných sukniach. Asi 6–7 cm od pásu bolo riasenie prešité tzv. *krokvičkou*, ktorá upevňovala riasy. Šírka sukne bola všitá do *obalku* (*golier*), ktorý bol široký 10–12 cm, podšitý domácim plátnom, aby sa na páse nekrčil. Sukne sa z rubu naspodku podšívajú 20 cm širokým plátnom (*plech*). Z podšívky trčalo na lícnu stranu pol centimetra. Sukne sa zapásavali šnúrkami (*haraskami*), ktoré sa kupovali na jarmoku. Sukne z konca 19. stor. siahali do pol lýtok. Pod tieto sukne sa nosil iba jeden riasený spodník, aby žena bola čo najužšia.

Po prvej svetovej vojne sa prestala riasiť sukňa aj spodník. Hneď po vojne, kým bol nedostatok farebných látok, nosili si ženy farbiť polopamukové alebo čisto pamukové plátno do Levíc k farbiarovi. Farbil na čierno, tmavomodro s drobným bielym vzorom. Neskôr prichádza do predaja čoraz viac lačných fabrických látok, ktoré postupne vytláčajú domácu výrobu plátna a s ňou súvisiacu výzdobu a strih. Tak do všedného pracovného odevu prenikol pestro vzorovaný kartún, do sviatočného zamatu (*báršoň*), atlas, brokát. Spolu s novým materiálom prichádza aj nový spôsob šitia. Sukne šije už krajčírka. Dosiaľ sa zachováva predný, všívaný pruh z inej látky, v prostriedku je rázporok. Spotreba látky na sukňu je tri metre. Šírka sukne sa v páse drobne poskladá do *obalka* (*goliera*) a 8 cm od pásu sa dvakrát prešepuje. Ostatná časť sukne je rozpustená. Táto časť sukne sa podšívajú baliacim papierom, čím sa dosiahne väčšia šírka sukne a rúrkovité záhyby. Kartúnové sukne sa zdobia našívaním saténových, kvetovaných, zamatových stúh a bielou krepinkou. Stuhy sa našívajú horizontálne 15 cm od spodného okraja sukne. Na spodný okraj sukne sa z rubu našíva krepinka tak, aby z nej polovica prečnievala na lícnu stranu. U starších žien je v týchto miestach sukne našitá čierna zamatka (*báršoňka*), na ktorej je vyšitý strojom zeleným hodváhom vzor — *esík*. Okolo neho po oboch stranách tri rady *štepovaňa* bielym hodváhom. Na sviatočné atlasové, zamatové a brokátové sukne sa našívajú flitre, šíky a perličky upravené do vlnoviek a pásov. Majú svoje mená, ako napríklad: *caparda*, *cukríki*, *goráľkovie*, *krivinka*, *miešaná*, *brngadlá*.

Živôtik (*bruslík*, *pruslík*) (obr. 2 g)

Na košieľku alebo oplecko sa oblieka živôtik, zvaný v Čajkove *bruslík*, v okolí Tekova *pruslík*. V priebehu rokov sa jeho strih málo zmenil. Menil sa len materiál a výzdoba.

Obr. 9. Ženský živôťik. Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív ŤEUV.

Zo starších živôťikov sme v teréne našli len niekoľko celkom čiernych glotových živôťikov, ktoré dnes ešte donosievajú stareny. Sú ušité z jedného kusa látky, vpredu rozstrihnutej, s výstrihom pre ruky a hlavu. Vpredu sa zapínajú na šesť sklenených gombíkov, v prieramkoch majú biely lem (*klbáska*) a našitú čiernu krútenú šnôru. Ten istý lem je aj okolo krčného výstrihu. Na chrbte majú z fialových, čiernych alebo modrých koráľkov (*grajzlík, sekaňec*) našitú ozdobu (*kvačke*). Živôťiky tohto strihu sa šijú dodnes (obr. 9). Iba ojedinele sú na bokoch zošivané. Na starých živôťikoch sú na bokoch len švíky do stratena, aby živôťik lepšie priliehal na telo. Živôťiky sa podšívali domácim plátom, dnes aj kartúnom, z ktorého prečnieva asi sedem cm, aby sa dal živôťik dobre zapásať do sukne.

Do prvej svetovej vojny sa nosila na živôťik šatka (*ručník na hrdlo*). Šatka zakryla celú prednú časť živôťika, preto sa táto v minulosti neozdobovala. Až po vojne, keď nosenie šatiek zaniká, rozmáha sa strojové vyšívanie a vyšívajú sa živôťiky aj na predných častiach. Vyšívanie sa sústreďuje okolo zapínania a krčného výstrihu. Aj na chrbte sa dovtedy jednoduché ozdoby (*kvačke*) rozvíjajú do tvaru tulipána (obr. 10). Posledných dvadsať rokov sa tulipán robí z koráľkov (*blingáčov*), šíkov a skladaných kvetovaných brokátových stužiek. Tieto pribúdajú aj na ostatných častiach ženského odevu.

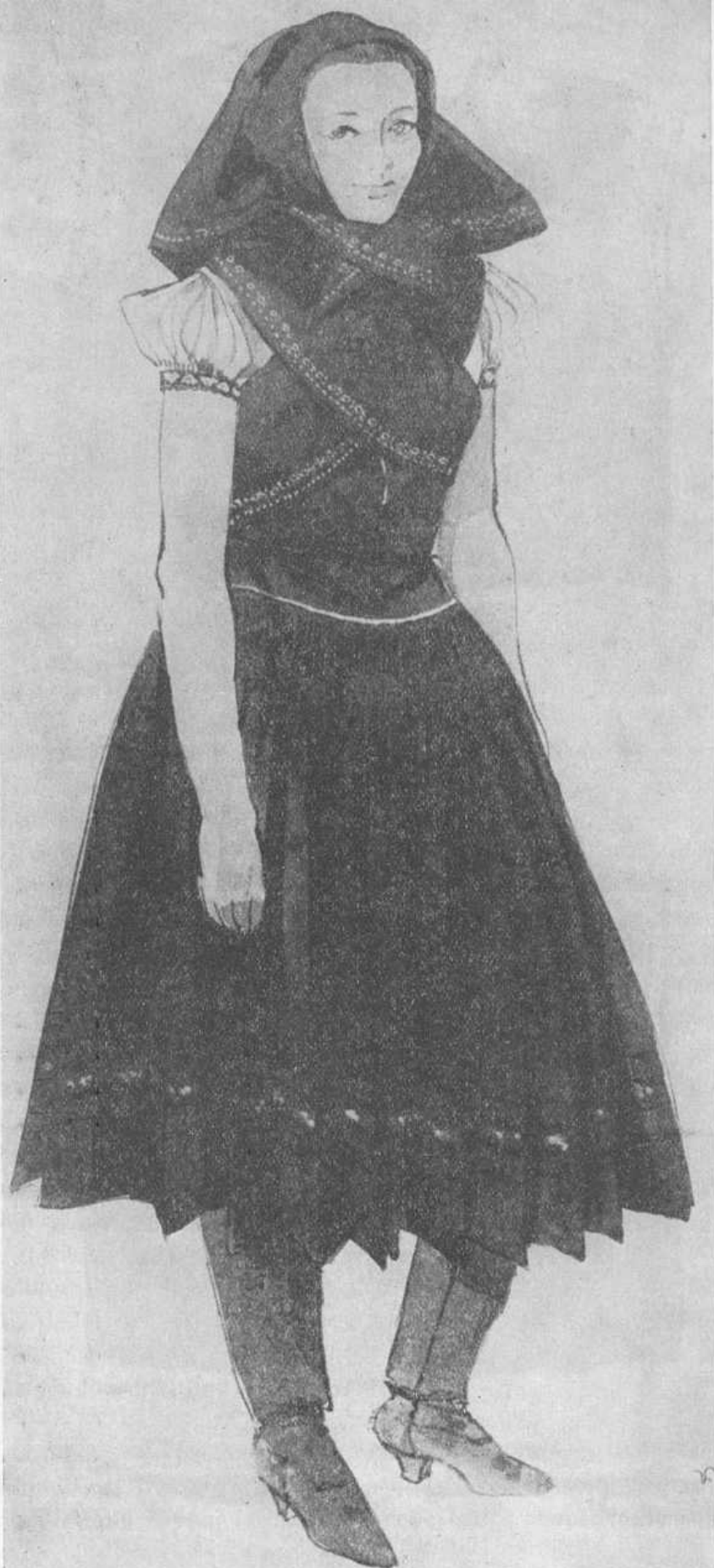
Kartúnové živôťiky na všedné dni sa vyšívajú strojovo hodváhom. Koráľové ozdoby sa našívajú len na sviatočné živôťiky, ktoré sa menej nosia a perú.

Záster (záštera, fiertuška, meleška)

Sukňa sa vpredu opásala zásterou (*záštera*). V teréne som našla tri typy záster: širokú zásteru, *fiertušku* a *melešku*. Najstaršia záster je záster široká z piatich pól čiernej farbiarčiny zvanej *zášterovuo*. Nosila sa ešte k riasenému

Obr. 10. Ženský
živôtik novší.
Prvá polovica 20.
stor., Opatová.
Kreslila V. Škra-
balová, archív
ÚLUV.

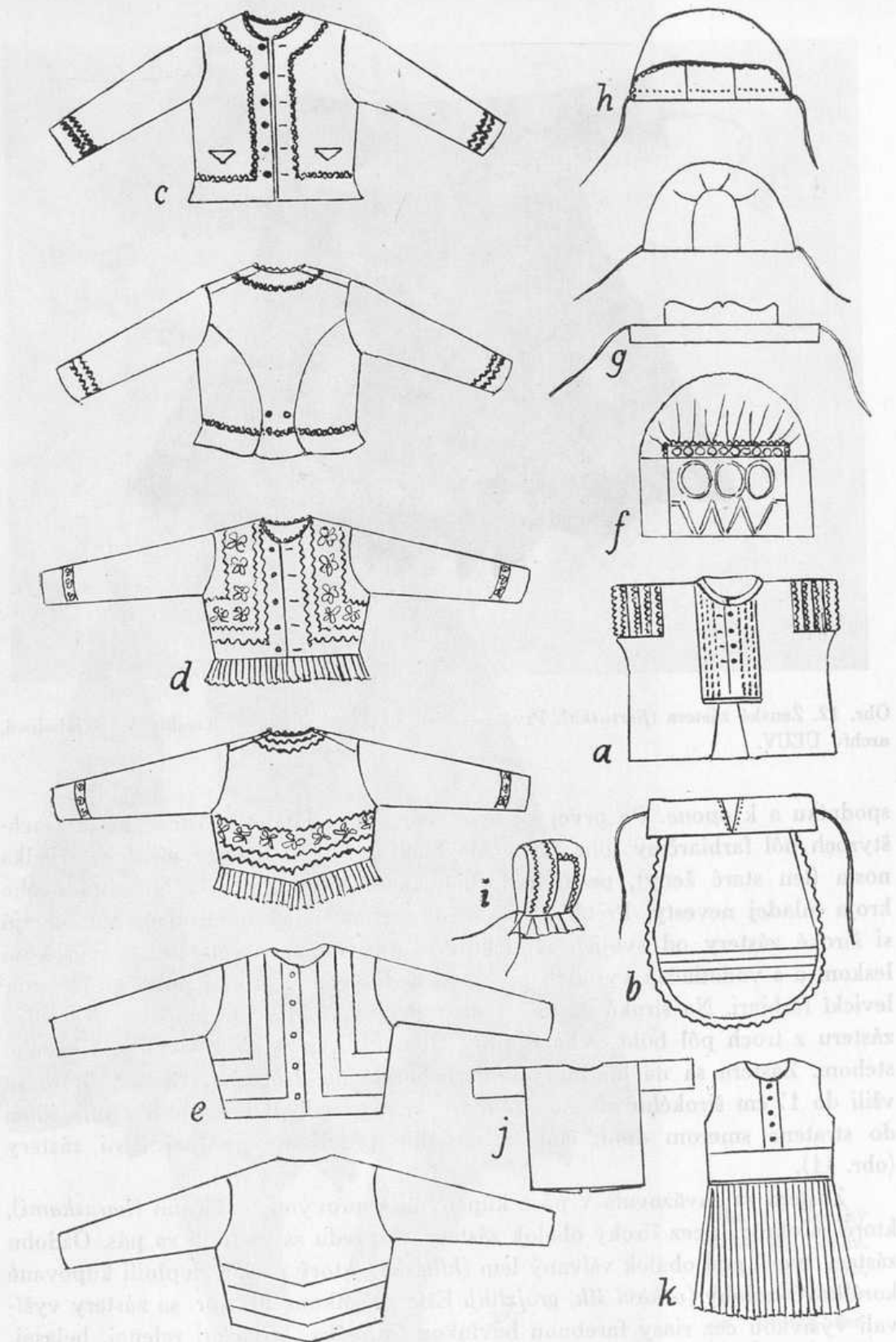
Obr. 11. Ženský pracovní odev. Koniec 19. stor., Žena má oblečenú širokú fardiarsku zásteru. Opatová. Kreslila V. Skrabalová, archív ÚEUV.

Obr. 12. Ženská zástera (*fiertuška*). Prvá polovica 20. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív UEUV.

spodníku a k *opone*. Po prvej svetovej vojne sa šijú tieto zástery len z troch-štyroch pôl farbiarčiny (obr. 2 h). Ale hoci sa takéto zástery už dnes zriedka nosia (len staré ženy), prenikla farbiarska zástera do dnešného obradového kroja mladej nevesty. Pretože dnes nedostatť potrebnú modrotlač, požičiavajú si široké zástery od svojich matiek. Pôvodnú čiernu farbiarčinu s vysokým leskom a s vodotlačou vyrábali pre tieto dediny už v druhej polovici 19. stor. levickí farbiari. Na širokú zásteru bolo treba 8–10 rífov farbiarčiny. Na užšiu zásteru z troch pôl bolo treba 6 rífov. Jednotlivé poly sa zošivali spojovacím stehom. Zástera sa na hornom okraji naberala do drobných zberov, ktoré sa všili do 17 cm širokého *obalku* (*goliera*). V strede obalku sa robil zámik idúci do stratená smerom dolu, čím sa dosiahlo predĺženie prednej časti zástery (obr. 11).

Zástera sa zaväzovala v páse kúpenými keprovými tkanicami (*haraskami*), ktoré sa okrucali cez široký obalok zástery a vpredu sa zastrčili za pás. Ozdobu zástery tvoril pod obalok všívaný lem (*klbáska*), ktorý neskôr doplnili kupované koráľkové ozdoby (*očkaví šik*, *grajzlik*). Ešte začiatkom 20. stor. sa zástery vyšivali výšivkou cez riasy farebnou bavlnkou (*mríežka*, *krivička*) zelenej, belasej, fialovej a čiernej farby. Bočné okraje zástery sa ukončovali upevňujúcimi zúbkami. Neskôr sa aj okolo bočných okrajov zástery rozvinula výšivka. Nad spodným okrajom záster sa robily zámiky (*klbáski*), do ktorých bola vtiahnutá hrubšia

Obr. 13. Ženský a detský odev: a) Novšia sviatočná košielka, b) zástera (meleška), c) zimný kabátik (kitľa, kacabajka), d) kabátik (lipitka, luftovka), e) kabátik (kabaňka), f) vrechný rohatý čepiec, g) kožený fízier, h) spodný čepiec, i) detský čepček, j) detská košielka, k) detská suknička. Kreslila R. Mikulová.

priadza, aby pôsobili plasticky. Zámiky sa začali robiť asi na skracovanie odevu začiatkom 20. stor. analogicky ako v iných krajoch Slovenska.

Začiatkom 20. stor. sa začali nosiť *fiertuški* (obr. 2 i). Šili sa tiež z čiernej tlače, ale len z dvoch pôl. Strihove sa zhodujú so širokou zásterou, ale obalok je široký až 20 cm. Fiertušku si opásavali ešte na zásteru v nedeľu poobede, keď sa prišlo z kostola, a vo všedné dni, keď sa išlo mimo dediny (obr. 12).

Fiertuška má skôr dekoratívnu funkciu. Je na nej viac korálových šíkov. Za prvej ČSR sa začal nosiť celkom iný typ zástery, tzv. *meleška*. Táto zásterá je dnes jediná, ktorá sa šije do práce a na sviatok. Sviatočná sa od pracovnej líši len materiálom, z ktorého je ušitá, a ozdobami, ktoré sa na ňu prišívajú. Melešky sa šijú z jedného kusa látky, ktorého šírka je na hornom okraji poskladaná a všitá do 2 cm širokého obalku. Sklady sú pod obalkom preštepované strojom. Okolo celej zástery je volán (*fodra*) z vlastnej látky a rohy melešky sú zaokrúhlené (obr. 13 a). Zásterá kryje len prednú časť sukne, čo vedie k väčšej výzdobnosti zadných častí sukne. Melešky na všedný deň sa šijú z pestro kvetovaných kartúnov a zdobia sa našívaním saténových stúh a krepiniek. Sviatočné melešky sú z brokátu, saténu, atlasu a zdobia sa flitrami, kvetovanými stuhami a zamatkou.

V r e c h n ý o d e v

Pri sledovaní vývoja vrchných odevných súčiastok, ktoré majú chrániť telo pred zimou a dažďom, nachádzame v tekovskej oblasti dva typy vrchného oblečenia. K prvému typu, v ktorom vidno jeden z najstarších spôsobov odievania vôbec, patria strihove jednoduché, rovné kusy textílií, do ktorých sa ženy zahaľovali, keď pršalo alebo snežilo (*plachtíčka*). Druhý typ je strihove rozmanitý. Sú to priliehavé, z dielov zošívané kabátiky (*mentieka*, *vizítka*, *kacabajka*, *luftovka*).

Plachtíčka

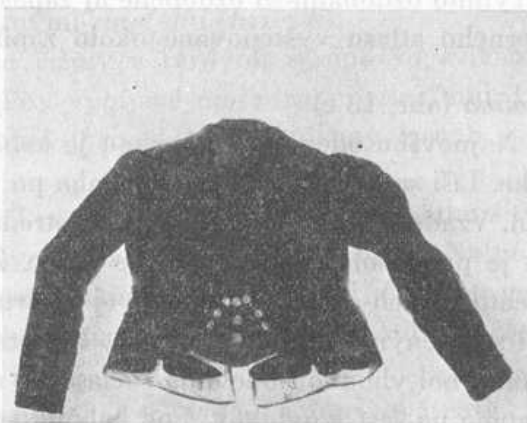
Plachtíčka bola z výlučne pamukového alebo miešaného (konope s pamukom) plátna s jednoduchou červenou alebo tmavomodrou *prietkou* v pásach (*duplíkové pási*). Na novších plachtíčkách sú tieto pásy preberané, vzory sa nazývajú *na žabku*, *na krivičku*. Plachta sa zošivala zo dvoch širok (*pól*) plátna, dlhá bola 2,5 m. Nosila sa prehodená cez hlavu a chrbát, pod bradou si ju prichytávali rukou alebo špendlíkom. Plachtícky nosili ženy ešte v druhej polovici 19. stor. až do druhej svetovej vojny (obr. 14). Začiatkom 20. stor. bola ešte nevyhnutnou súčiastkou, bez ktorej sa žena nevybrala z dediny. Plachtíčku, poskladanú pod pazuchou, musela mať matka alebo krstná matka, keď šla svojmu synovi nahovárať nevestu. Dnes sa také plachty používajú na nosenie bremien na chrbte. Do daždivého počasia ich nahradil dáždnik (*parazól*) a igelitové plášte.

Mentieka

Podľa pamäti starých žien nosili sa v tekovskej oblasti ešte v polovici 19. stor. *mentieky*. V teréne ani v múzeu sa však nepodarilo mentieku nájsť. Staré

Obr. 14. Žena v
plachtice do
dažďa. Opatová.
zač. 20. storoč. V. Skra-
balová, archív
ÚEUV.

Obr. 15. ab) Ženský zimný súkenný kabátik (*kitla*). Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív ÚEUV.

ženy sa pamätali na túto súčiastku už len z rozprávania svojich starých materí, ktoré sa sobášili v modrej mentieke. Náklad na zhotovenie mentieky bol veľký, preto si ju mohli dovoliť väčšinou len bohaté dievky. Chudobnejší si ju požičiavali alebo si dávali zhotovovať kabátiky — *kitle* alebo *kacabajki*.

Kacabajka, kitla (obr. 13 c)

Je to nižšie pásu siahajúci kabátik, priliehajúci k telu, čo sa dosahuje zošíváním jednotlivých dielov. Od pásu nadol sú odstávajúce šosy vypracované *na tvrdo*. Okraje odstávajúcich šosov boli obšíte lemovkou alebo stužkou poskladanou do volánika a preštepovanou zeleným a fialovým hodvábom. Krčný výstrih sa ozdoboval ručne šitými zúbkami (*zasilované zubi*). Krajom celého kabátika sa tiahlo ozdobné štepovanie čiernym hodvábom, nad ktorým bol prišíty koráľkový šík (*očkaví šík*), podobne ako na zápästí rukávov. Kabátik sa zapínal na 6 kovových gombíkov. Vzadu nad šosmi a na páse boli tiež našité gombíky. Vpredu na páse boli našité dve malé trojuholníkové vrecká (obr. 15 ab). Kabátiky sa pod-

šívali domácim plátnom alebo kupovaným keprovým bavlneným plátnom a vate-
línom. Kabátiky šil krajčír v Rybníku a Čajkove.

Lipitka, luftovka, jupka (obr. 13 d)

Pred prvou svetovou vojnou sa začínajú nosiť kabátiky, ktoré majú v páse našitý drobno poskladaný volán (*fodra*), ozdobený našitými farebnými stuhami. Vpredu a vzadu je smerom do stredu zastrihnutý do hrotu. Tieto kabátiky sa nosili celý rok aj vo všedné dni. Dievčatá ich nosili do školy. Pre dnešnú strednú generáciu sú už len sviatočnou a svadobnou odevnou súčiastkou. Šili a šijú sa z rozličného materiálu. Na začiatku 20. stor. sa šili na pracovné dni (i pre deti) z čierneho glotu alebo jednofarebnej fialovej farbiarčiny. Dnes sa šijú len z brokátu, pretože sú už len sviatočnou súčiastkou. Ich výzdoba bola v minulosti jednoduchšia ako dnes. Pri krku na predných dieloch a na chrbte sa prišivali kvetované brokátové stuhy. Dnes sú predné diely celé zaplnené strojovou výšivkou (kvetinový ornament), našitými zamatovými stuhami a teraz veľmi obľúbenými a často používanými koráľkovými šikami (*osmički, blingáče, capardi, cukríki*). Týmito ozdobami sú ozdobené aj zápästia rukávov. Staršie ženy majú lipitky z čierneho atlasu vyštepované okolo zapínania čiernym hodvábom (*na esíke*).

Kabaňka (obr. 13 e)

Najnovšou odevnou súčiastkou je kabátik — *kabaňka*. Strihove je podobný lipitke. Líši sa od nej len tým, že siaha po pás a nemá na spodnom okraji našitý volán. Vzadu je zahrotený mierne do stredu. Začal sa šiť asi okolo r. 1927. Jeho strih je prispôbosený novej forme práce. Ženy, najmä mladé dievčatá začínajú v týchto rokoch chodiť do tabakovej továrne v Leviciach, ako aj na trhy v celom okolí s pečenými husami a ovocím. Kabátik s dlhými rukávmi, ušitý z pracieho kartúnu, bol vhodnou odevnou súčiastkou na tieto účely v lete i v zime. Vpredu sa zapína na šesť gombíkov. Pod kabátik sa obliekajú košieľky s úzkymi krátkymi rukávkami. Kabátik sa šil z rôzneho materiálu. Na všedné dni z kartúnov, ktorých farebnosť a vzor sa riadi podľa veku majiteľky. Staršie ženy nosia menej vzorované a tmavšie kartúny alebo drobne vzorovanú modrotlač. Sviatočné kabátiky sa zhotovujú zo zamaty a brokátu. Sú ozdobené rozličnými kupovanými šikmi. Okrem tohto ozdobného materiálu sa vyzdobujú aj strojovým vyšívaním *na kvety*. Výzdoba všedných kabátikov sa líši tým, že sa na ne našívajú pracie ozdoby.

Kabátiky šijú miestne krajčírky za peniaze.

Svetre

Posledných desať rokov sa s obľubou nosia kupované svetre. Sveter sa oblieka na košieľku s krátkym alebo dlhým rukávom. Najobľúbenejšia farba svetra je ostro zelená.

Kožúšky, kožuchy

V zime si ženy obliekajú na sveter vestu bez rukávov (*kožuštek*), ktorá prišla do módy len nedávno. Vesty si dávajú šiť v Leviciach a v Novej Bani z plyšu

(imitácia tigroviny), okraje sú lemované bielou barančinou, ktorá je i na šikmo zastrihnutých vreckách. Zapínanie je vpredu na štyri gombíky.

Podľa údajov niektorých starých žien nosili sa v tejto oblasti ešte v druhej polovici 19. stor. aj kožuchy z barančiny s dlhými rukávami, ktoré siahali niečo nižšie pásu. Pamätajú sa na hnedé *medové* kožuchy a na biele s *brmbolcom*, ktoré robili v Novej Bani. Biele kožuchy boli ozdobené aplikáciou a vyšívané farebnou vlnou. Kožuchov bolo v dedinách málo, lebo len bohatá žena si mohla dovoliť kúpiť si kožuch, v ktorom sa v zime aj sobášila.

Obuv

Rovinatému a blatistému kraju si ľud prispôbil aj obuv. Najobľúbenejšou letnou i zimnou obuvou boli a sú podnes čižmy. Najstaršie čižmy boli tzv. *kordovánové*, z mäkkej, lesklej kože, ktoré boli v priehlavku *zrancované ako harmonika a vrzgali*. Boli sviatočnou obuvou, pretože boli drahé. Vo všedné dni chodili ženy v lete bosé alebo vo vyšívaných papučiach bez päty. *Papuče* šil dedinský domáci obuvník z doma vyrobenej hovädzej kože. Na novších papučiach je predná časť vybíjaná mosadznými *ringľami* (*hviezdi*).

Začiatkom 20. stor. sa už nosia čižmy s tvrdými sárkami so švíkmi na bokoch. Majú polovysoký opäťok a päty vybíjané mosadznými ringľami. Okolo ringlí sú vyšívané farebným hodváhom (*krivički*). Tieto čižmy zostali podnes sviatočnou obuvou.

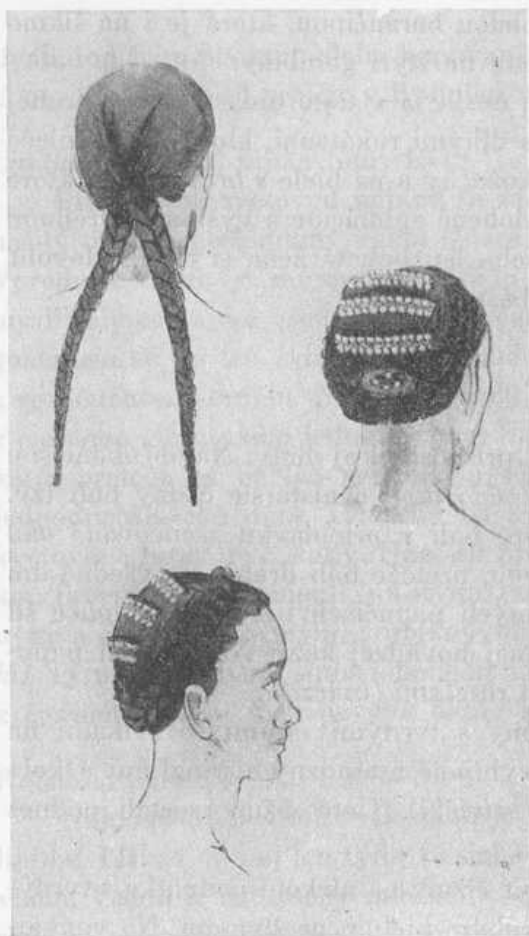
Za druhej svetovej vojny sa začali nosiť čižmy na nízkom podpätku s tvrdými sárkami, zvršok bol prišitý k podošve hrubým bielym prešivaním. Na vonkajších stranách sár majú ozdobné viazanie ukončené srdiečkami alebo strapcami. Na pracovné dni sa v poslednom čase nosia gumené čižmy, pretože sú cenovo prístupné a praktické na nosenie do blata.

Za prvej ČSR začína na dediny prenikať vo veľkej miere továrenská obuv (*baťovki*) a papuče. Kupujú si ich najprv dievky a mladé ženy. Dnes sú poltopánky a papuče na nízkom podpätku ustálenou obuvou. Takmer vôbec sa už nechodí naboso.

Do čižiem sa obúvali *onuce*, ktoré sa robili zo starých plátených kusov bielizne. V zime sa nohy obkladali ešte aj slamou alebo papierom, pre dobrú izoláciu schopnosť týchto materiálov. V poslednom čase sa nosia flórové a *patentové* pančuchy hnedej a čiernej farby. V štyridsiatych rokoch tohto storočia začali mladé dievčatá nosiť pančuchy bielej a ružovej farby. Dnes okrem bielych *patentiek* nosia hodvábné pančuchy, nylonky, ktoré nekupujú, ale dostávajú darom od svojich príbuzných z Ameriky.

Uprava a pokrytie hlavy

Upravou hlavy sa diferencuje slobodné dievča od vydatej ženy. Dievčatá chodia s nepokrytou hlavou ešte aj dnes, a to aj v zime, ale len do kostola. Vydatá žena má na hlave čepiec a na ňom uviavaný ručník.

Obr. 16. Dievčenský sviatočný účes. Prvá polovica 20. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabálová, archív ULUV.

Obr. 17. Nevesta v parte. Prvá pol. 20. stor., Starý Tekov. Foto F. Hideg.

V druhej polovici 19. stor. sa dievčatá česali na jeden vrkoč, do ktorého si zapletali šnútku; jej konce uviazali na mašľu.

Koncom 19. stor. si už zapletajú dva vrkoče. z ktorých si na temene hlavy skrúcajú venček (*calta*). Pre tento účes sa vrkoče zaplietali aj z tridsiatich vlasových pramienkov (*hubka*), takže pokrývali skoro celú hlavu. Takto upravený venček sa dookola upevňoval vlásničkami. Vlásničky sa vpredu zapichli tak, že z nich vyčnievali mosadzné hlavičky, čím sa vytváral nad čelom ozdobný venček. Vzadu pod vrkočmi sa upevňovala uviazaná mašľa (*štieňiatko*). Mašľa sa začiatkom 20. stor. začala pripínať na živôtik. Dôležité bolo, aby účes bol hladký, aby z vrkočov netrčali vlasy, a preto sa celá hlava potierala lojom a mydlom. Účes (zapletanie vrkočov z 30 prameňov vlasov) vyžadoval veľa času, a preto sa česal raz za dva týždne, a to obyčajne v sobotu večer, čo často trvalo až do svitania. Takto upravovať hlavu vedelo len niekoľko žien v dedine. Tunajší farári tento účes z hygienických dôvodov zakázali (hlavy ženám smrdeli a všivaveli).

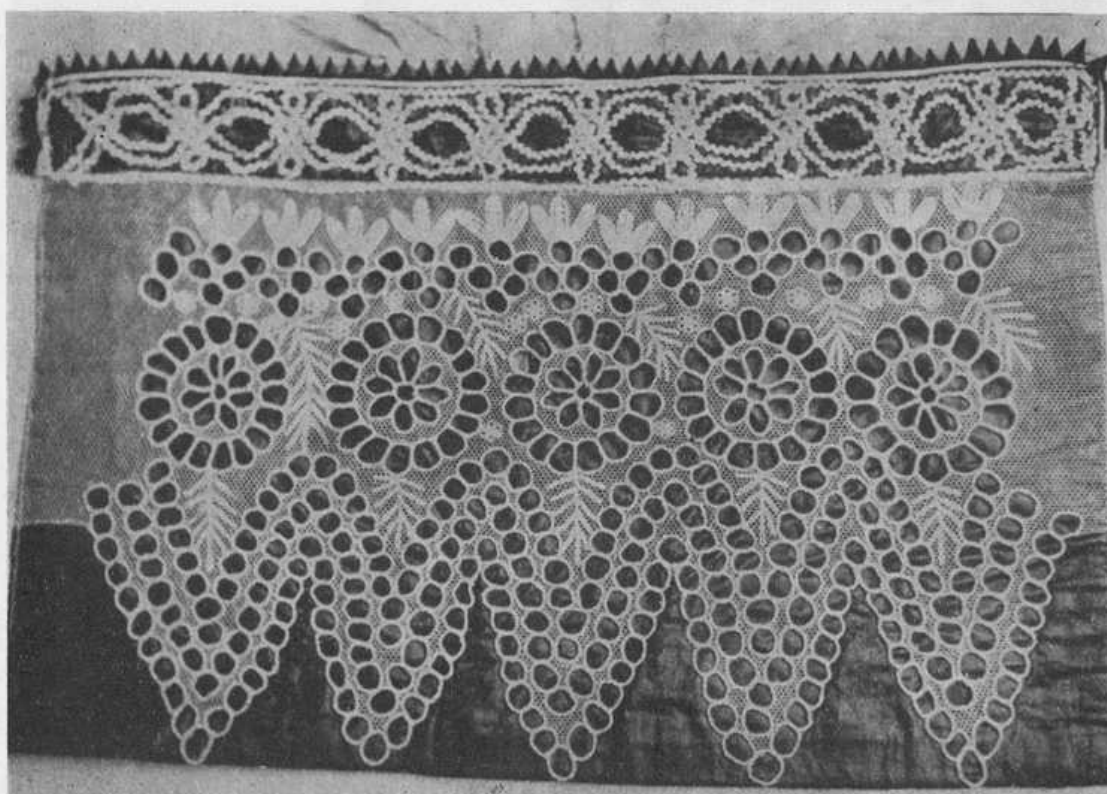

Obr. 18. Ženy zo Starého Tekova na slávnosti v Novej Bani. Foto ČTK.

Po prvej svetovej vojne si dievčatá začali česať dva vrkoče upletené už len z troch prameňov. Účes sa volá *na kosoru* (maď. *koszorú* — slov. *veniec*). Je to v podstate taký istý účes ako *na caltu*, len vrkoče upletené *vo tri* sú užšie, a preto ostáva temeno hlavy nekryté. Voľnú časť zaplňujú tromi ozdobnými hrebeňmi (*garoľavje hrebeňe*). Sú umiestnené podľa veľkosti; prvý je najväčší, spodný najmenší (obr. 16). Pod nimi sa zapína ešte brošňa (*spinka*). Ozdobné hrebene si dievčatá v poslednom čase berú len v nedeľu, keď idú do kostola, alebo keď idú za družice. Vo všedné dni chodia už aj dievčatá v šatkách, čím sa stiera rozdiel medzi slobodnou a vydatou ženou.

Odlišná je úprava hlavy nevesty. Nevesty sa podnes sobášia v *parte* (*párta*), ktorá ich odlišuje aj od dievčat, aj od vydatých žien. Partu pre tieto dediny zhotovovali ženy v Pukanci z voskových kvetov (*libački*) a rozmarínu (obr. 17). Parta pokrýva celú nevestinu hlavu. Vzadu z nej trčia ružové, biele, bledomodré a strieborné stuhy, siahajúce do pol sukne. Koncom 19. stor. boli stuhy kvetované — brokátové. Dnes už party v Pukanci nerobia, ale nevesty si ich požičiavajú z dediny do dediny.

Po sobáši nevestu o polnoci začepčia. Stáva sa ženou a prijíma účes i pokrytie hlavy ženy. Nevestu čepčia staršie ženy, najmä krstná matka. Po tomto úkone nesmie žena viac chodiť s nepokrytou hlavou. Parta sa odloží nastoknutá na hrniec do prednej izby na skriňu.

Obr. 19. Vyšívaná čelenka rohatého čepca. Koniec 19. stor., Starý Tekov. Foto S. Kovačevićová.

Kým dievčenský účes sa vývojom zmenil niekoľkokrát, spôsob úpravy vlasov vydatej ženy prekonal pomerne len malé zmeny. Vydaté ženy si upravovali i upravujú vlasy do uzla (*chont*). Vlasy sa začesú hladko dozadu, v zátylí sa rozdelia na dve polovice, z ktorých sa upletú dva vrkoče. Tie sa na temene okrútia okolo drevenej *ihlice* a pomocou vlásničiek (*hornódlá*) sa upevnia do kruhu. Ak mala žena málo vlasov, pričesala si konopnú priadzu. Dnes si ženy nahrádzajú hrúbku vlasov tak, že si na kont okrucajú kúsok baliaceho papiera, ktorý priviažu ešte poskladanou vreckovkou.

Túto úpravu vlasov si vyžaduje nosenie rohatého čepca (*rohatí čepiec*), ktorý nosili ženy ešte začiatkom 20. stor. aj do žatvy. Čepiec sa skladá z tylového dienka a z čelenky. Dienko i vrchnú časť čelenky vyšívali ženy z Pukanca (obr. 18). Chodili ich predávať za naturálie (múku), neskôr za peniaze. Dienko čepca tvorí rovný pás tylu vyšitého štylizovanými kvetmi, preťahovaného na tyle s dierkami vyšitými obnitkou. Spodný okraj dienka je na 4 cm zahnutý, do neho je vtiahnutá tkanica, ktorou sa dienko pod kontom stiahne. Vrechná časť dienka je v prostriedku nazberaná do čelenky, čím dienko dostáva zaoblený tvar. Čelenka rohatého čepca (*tiľangová čipka*) je vyšitá na tyle dierkovým vyšívaním a preťahovaním bielou priadzou DMC. Vyšívka predstavuje rastlinný ornament (krúžky, lístky). Čelná strana čelenky je zakončená piatimi zubmi (obr. 13 f). Tylová čelenka je podšitá fialovou farbiarčinou, ktorá zdôrazňuje biele vyšívanie. Tylovú časť čelenky zakončuje pás z farbiarčiny, na ktorom je ozdobným spôso-

bom našitá biela krepinka. Pás je lemovaný na vonkajšej strane bielym plátnom (*klbáska*) a malými zúbkami, ktoré sa zhotovovali zo štvorčekov $2,5 \times 2,5$ cm farbiarčiny skladaním do trojuholníčkov — ~~zúbkov~~. Zúbky sa prišivali husto vedľa seba medzi tylové dienko a biely lem. Čelenka sa podšívala ešte domácim pamukovým plátnom, na ktorom bol niekedy vytkaný aj vzor, alebo tenkým šifónom. Krajom tejto plátenej podšívky pokračovala záložka na vťahnutie tkanice (obr. 19). Začiatkom 20. stor. používali harasové stuhy, ktoré kupovali v Leviciach, po prvej svetovej vojne atlasovú stuhu. Dienka na čepcoch z posledných 20 rokov sú už vyšité farebným hodvábom (*lacet*) červenej, zelenej a fialovej farby. Miesto kvetinového ornamentu je rozvitý v týchto miestach srdcový ornament.

Hlavnou výzdobou rohatých čepcov od začiatku 20. stor. sú našívané stuhy. Zo začiatku sa našívali tri jednofarebné drobno poskladané 2 cm široké stuhy. K nim sa časom začali našívať vlnovky (*koráľovie háďiki*). Rokmi týchto ozdôb pribúdalo. Na dnešných rohatých čepcoch je celá plocha čelenky, až na prostredný zub, pokrytá všetkými ozdobami, aké dnes dostať; patria k nim aj koráľové šíky, ktoré sú ešte spestrené farebnými visiacimi koráľkami. Jednotlivé našívané pásy majú svoje pomenovanie: *očenáš*, *cukrík*, *drugatka*. V minulosti, keď sa rohaté čepce nosili ešte i na všedné dni, prispôbovala sa ich výzdoba potrebe nosenia. Čepce do práce sa ozdobovali menej, na smútok sa čepiec ozdoboval fialovými šíkmí, na sviatok pestrejšími farbami. Najkrajšie boli čepce zhotovované na zavítie nevesty. Na tento účel sa podnes robia rohaté čepce. Šijú sa zo starých čepcov (z tylového dienska a čelenky), obnovujú sa našívaním kvetovaných brokátových stúh a spomínaných už ozdôb — *ligôtok* a *tretiek*.

K úprave čepca patrí kožená podložka zvaná *fizier* (obr. 13 g). Tento doplnok čepca, jeho tvar a spôsob nosenia vedie mnohých pozorovateľov k domnienke, že vznikol pod maďarským alebo tureckým vplyvom. Podľa výskumu a kroniky z obce Tekovská Nová Ves si ženy v týchto dedinách robili fizier ešte r. 1910 z vlasov. Bol to spôsob úpravy vlasov *na víčapke*. Vprostred čela a na sluchách sa vlasy prihladili do oblúka. Podobný účes je známy aj z iných krajov Slovenska; bizarne pôsobí vytiahnutie obočia a očí pevným okrucaním fiziera a čelenky okolo hlavy. Dôsledok nosenia fiziera bol, že ženám nad čelom vypadávali vlasy. Dnes už staré ženy fiziere nenosia. Zakladá si ho ešte nevesta a mladá žena rok po svadbe k rohatému čepcu.

Ešte začiatkom 20. stor. boli čepce nižšie. Sledovali líniu úpravy vlasov. Po prvej svetovej vojne sa už vkladá do čelenky z papiera vystrihnutý trojuholník (*rohe*), čím sa čepiec značne zvýši a dostáva aj zvláštny tvar. Ako som už uviedla, koncom 19. stor. sa rohaté čepce nosili na všedné dni, a to aj do žatevných prác, kde sa veľmi prášilo. Vtedy dostalo dievča do výbavy 13—15 čepcov od matky, tetiek, ujčín a krstnej matky. V poslednom čase (asi 20 rokov) je rohatý čepiec len svadobnou obradnou súčiastkou. Okrem zavínutia ho má žena na hlave prvé dve nedele po svadbe a do roka príležitostne, ak ide za kmotru alebo na svadbu.

Funkciu vrchného čepca prevzal spodný čepiec, ktorý sa po prvej svetovej

Obr. 20. Žena v súčasnom sviatočnom odevu (na hlave má spodný čepiec). Starý Tekov. Foto F. Hideg.

Obr. 21. Spodný čepiec vydatých žien. Prvá pol. 20. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív ULUV.

vojne začal vyšívať a vyzdobať. Starý spodný čepiec, ktorý sa ovíjal okolo hlavy pod rohatý čepiec, skladal sa zo zaokrúhleného dienk a rovnej čelenky (obr. 13 h). Šil sa z pásikavého zefíru. Chránil vrchný čepiec od zamastenia a upevňoval kont omotávaním tkanice, navlečenej do spodného okraja čepca. Aj tento čepiec bol ozdobený našívanými poskladanými stužkami, perličkami a korálovými šíkmi. Ojedinele sa nájdu aj čepce vyšívané plochým stehom *na pomalovanie*. Výšivka je urobená farebnými umelými hodvábmi (obr. 20). Pod takto ozdobený spodný čepiec si ženy ovíjajú ešte jednoduchý spodný čepiec bez ozdôb, niekedy dokonca dva aj tri, aby na temene hlavy dosiahli čo najväčšiu šírku (obr. 21). Farba a výzdoba spodných čepcov sa riadi podľa veku nositeľky a príležitosti, na akú si ho oblieka. Tak čepiec z bieleho saténu s poskladanou stuhou (*kačička*) a našitými perličkami nosia na nedeľu ženy až do 40 rokov. Mladá žena má ozdôb viac. Na všedné dni nosia mladé ženy čepce aj z kartúnu (obr. 8). Najstaršie ženy donášajú z kanafasu ušité staré spodné čepce. Spodných čepcov dostáva nevesta do výbavy 6 kusov.

Na čepce sa nosila a nosí šatka (*ručník*). Najstaršie ručníky boli biele, šifónové, vyšívané bielym dierkovým vyšívaním, dookola s našitou čipkou. Čipku širokú na päť prstov si ženy kupovali v Leviciach na jarmoku alebo od žien zo Starých Hôr, ktoré ich sem chodili predávať. Neskoršie si ich háčkovali samy.

Medzi staré šatky patrí aj glotová (*levestínová*) a farbiarske šatky čierne a fialové. Tieto si šili ženy samy. Z kupovaných šatiek najradšej nosili čierne hodvábne so strapecami a vlnené kašmírové, zvané *kicošové*. Všeobecne si ženy šatky na hlavu radšej šijú ako kupujú hotové. Ešte aj dnes, keď je výber a kúpyschopnosť obyvateľov veľká, radšej si kupujú materiál, z ktorého si šatku ušijú a výzdobu prispôbia svojmu cíteniu. Aj keď je dnešná výzdoba úpadková (našivanie flitrov, korálových pásov, lepenie zo zamatu vystrihnutých ruží na hodvábne a zamatové šatky), predstavuje určitú tvorivú schopnosť, a je od skončenia prvej svetovej vojny pre tieto obce charakteristická. Na pracovné dni v lete sa nosia šatky z kartúnu, v zime z bieleho, ružového alebo bledomodrého flanelu (*barchetu*) a detských prikrývok. Na okraje šatiek sa prišívajú biela výšivka a ostatné už spomínané ozdoby. Šatky na hlavu sa viažu dvojakým spôsobom. Alebo sa pod bradou spínajú zatváracím špendlíkom tak, že rohy s dlhými hodvábnymi strapecami trčia až skoro po pás, alebo sa rohy zdvihnú na krídelká až k brade, kde sa každý roh prišije na svoju stranu (obr. 22). V poslednom čase sa šatky viažu obyčajne na uzol pod bradou.

K úprave šatky patrí papierová vložka, ktorá má tvar mesiaca. Dáva sa do čelnej strany uhlopriečne preloženého ručníka. Šatky sa nosia stiahnuté veľmi do čela.

Odevné doplnky

Medzi odevné doplnky patria predmety, ktoré odev dopĺňujú alebo ozdobujú. Sú to rozličné šatky, vreckovky, šperky, stuhy.

Šatka na hrdlo (*ručník na hrdlo*)

Terénny výskum nám dokladá niekoľko druhov takýchto šatiek: Sú to: *biela šifónová zubatá, čipková, háčkovaná, stužková, levestínová zo strapci, zásterová s goraliam a čipkou, zásterová stužková, delínová kicošová, zvaná aj cirkáš a farbičková*.

Medzi najstaršie šatky patrí biela šifónová šatka s vyšitými zúbkami. Šatky ukončené zúbkami nosili matky dnešných 80-ročných starien na sviatky k bielej plátenej sukni. Kupovali ich od žien, ktoré ich sem chodili predávať až z Piargu. Šatky z Piargu majú dookola vyšité špicaté (*končítie*) zuby a v dvoch priečných rohoch sú vyšité rovnako. Vzory sa volali *na esíke, vajcia a končítú krivičku*. Pre dediny v blízkosti Tekova vyšívali vraj biele ručníky cigánky z blízkych Mochoviec. Ženy si pamätajú, že mali dookola vyšité okrúhle zuby a boli vyšité vzorom *na nožnice a osminki*. Na zubaté ručníky si koncom 19. stor. začali mladé dievčatá našívať kúpené čipky široké ako dlaň. V čipkových šatkách išli prvýkrát medzi dievky a podobné mali aj na sobáš. Biele šatky sa predávali aj na jarmoku v Leviciach. Po prvej svetovej vojne prestali piargske ženy donášať vyšívané biele šatky, preto si ich tunajšie ženy začali vyšívať samy. Robili ich kopírovaním. Vyšitú piargsku šatku priložila vyšívačka na plátno a šúchala lyžicou po vyšitom vzore. Ceruzkou dokreslila pretlačený vzor a pomocou železka

Obr. 22. Úprava šatky na krídeľká. Prvá pol. 20. stor., Starý Tekov. Foto F. Hideg.

s dierkou (*lukasto*) vybíjala dierky, ktoré potom bielym pamukom smykovacím stehom obšívala. Kopírované šatky z 20. stor. sa líšia od originálu tým, že nemajú dookola vyšité zuby, ale prelamovanie — ažúrku (*ďierki*), alebo len kúpené čipky alebo doma uháčkované *zubi*. Zuby si háčkovali z bielej alebo červenej háčkovacej priadze do vzoru *na kozie cecki, ketieže* a *bachorčeki*. Do uháčkovaných zubov si vťahovali zelenú a belasú alebo belasú a cukríkovo ružovú 1,5 cm širokú stuhu. Takáto šatka sa volala *nicovaná, stužková*.

Okrem bielych šatiek sa nosili aj čierne šatky, napr. čierna glotová, ktorá mala na okrajoch naviazané strapce (*očká*). Farbiarske šatky sa nosili príležitostne. Šatka z fialovej farbiarčiny bez ozdôb, len s okrajom oštepovaným do vzoru, sa nosila do smútku. Šatka z čiernej farbiarčiny, ozdobená brokátovou stuhou a strapcami alebo korálkami, ponašivávanými na okraji, nosila sa k šikovej glotovej sukni.

Okrem týchto šatiek mali ženy v skúmaných obciach aj delénové šatky, zvané *kicošové* alebo *cirkášové*, zakončené vlnenými strapcami. Boli vo farbách: fialová, čierna, modrá, zelená s pestrými červenými kvetami.

Šatky na hrdlo mali rozmery 250 × 250 cm alebo delénové 155 × 155 cm. Vpredu sa viazali krížom cez hrud', vzadu sa rohy previazali. Na hrdle bola šatka poskladaná do záhybov tak, že len kúsok z rohov trčal na chrbte. Neskôršie sa rohy vzadu zväzovali šnúrkou a potom sa rozprestrelí na bokoch čo najširšie.

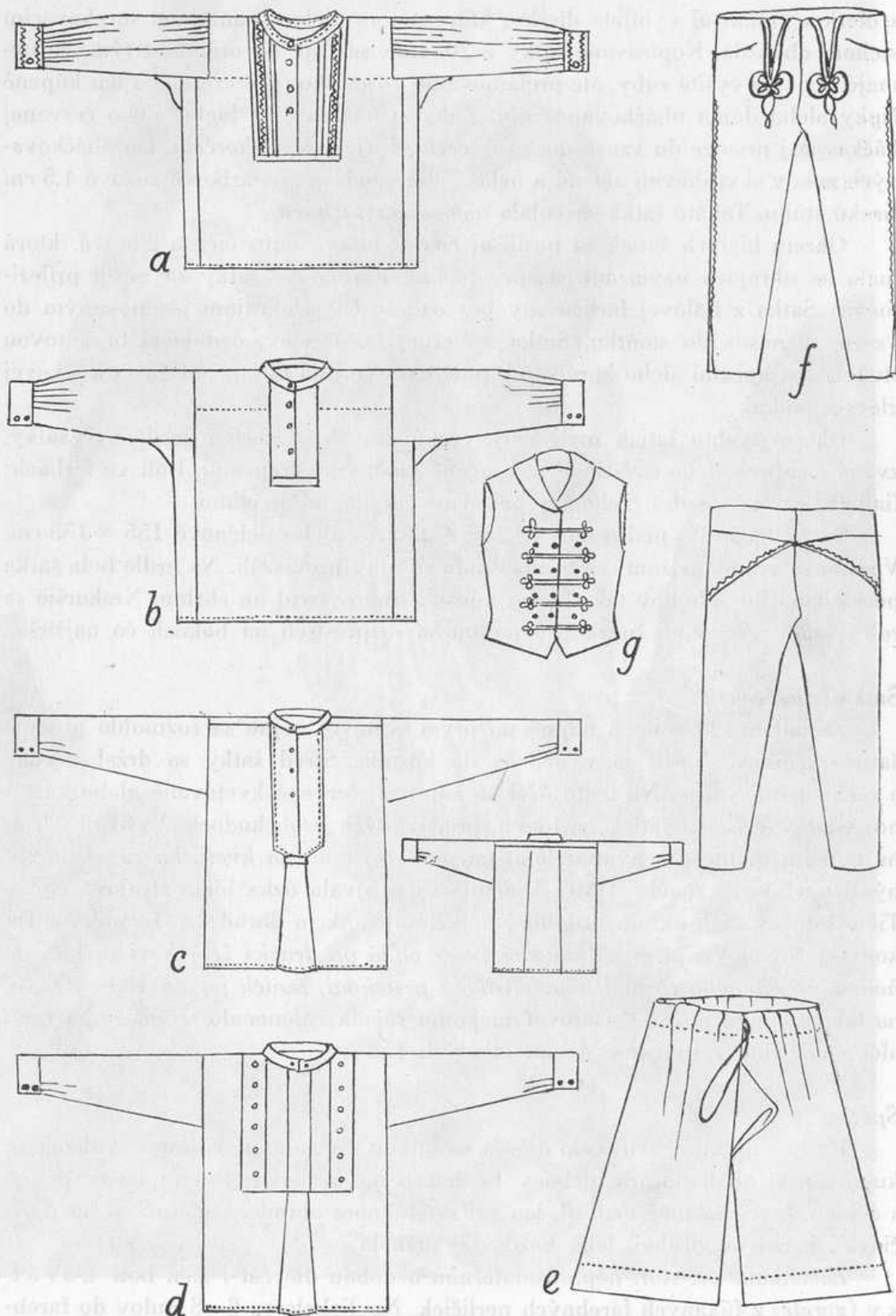
Šatka (*ručníček*)

Začiatkom 20. stor. a najmä po prvej svetovej vojne sa rozmohlo nosenie šatiek-ručníkov. Nosili sa v nedeľu do kostola. Stred šatky sa držal v ruke a rožky trčali voľne. Na tento účel sa kupovali červené kvetované alebo kartúnové šatky veľkosti šatiek na hlavu, predávaných v obchodoch. Vyšivali ich aj na tenkom plátne plochým stehom na pomaľovanie (*na kveti, na ruže*), farebnými bavlnkami značky DMC. Dookola sa prišivala úzka biela strojová čipka. Tieto šatôčky mali okrem ozdobnej funkcie aj funkciu obradovú. Kronika z Tekovskej Novej Vsi píše: „*Mladucha večer oddá po družici ženichovi ručník, na ňom z pozláteného rozmajrinku vienok s prsteňom, ženich jej dá 100—500 Kč na hodvábný ručník...*“ Darovať niekomu ručník znamenalo sľúbiť sa za ženu alebo oficiálne zasnúbenie dvoch mladých ľudí.

Šperky

P r s t e ň, ktorý darovalo dievča so šatkou a vienkom svojmu vyvolenému, kupovalo si od handrára alebo v Leviciach na jarmoku. Bol to lacný prsteň s očkom, ktorý sa ináč nenosil, len pri svadobnom obrade. Dievčatá si ho požičiavali jedna od druhej, lebo každá ho nemala.

Začiatkom 20. stor. nepostrádateľnou ozdobou dievčat i žien boli **k o r á l k y** (*gorale*) z fúkaných farebných perličiek. Navliekalo sa 6—8 radov do farebných vzorov. Nosili sa priviazané tesne na hrdle. Dnes nosia dievčatá a mladá nevesta na svadbu tri rady bielych perličiek, kupovaných v obchode. Perličkami sú zdobené aj hrebene, ktoré si dievčatá zastokujú v nedeľu do vlasov.

Obr. 23. Mužský odev: a) košeľa s vyšívanými prednicami a manžetami, b) novšia košeľa, c) pracovná košeľa, d) sviatočná košeľa z prvej pol. 20. stor., e) gate, f) čierne súkenné nohavice, g) vesta. Kreslila R. Mikulová.

Stuhy

Ozdobnú funkciu mali aj rozličné stuhy. Viazali sa z nich mašličky s dlhými, až po lem sukne siahajúcimi koncami. Pripínali sa vpredu a vzadu na pás. Tieto stuhy boli začiatkom 20. stor. kvetované, korálové. Niekoľko stúh pripnutých dovedna sa dávalo aj vzadu pod rohatý čepiec, kde sa upevňovali kúpenou lacnou brožňou (*špendlík*). Sukňa a zástera sa uväzovali okolo pásu modrými haraskami. Haraska sa používala aj na stiahnutie rohatého čepca. Z úzkych jednofarebných taftových stúh sa robili kokardy (*frčki*). Kokardu dopĺňala v prostriedku našitá perlička. Prišívajú sa na biele šifónové šatky na hrdlo i do rohu šatky na hlavu. Z takýchto stúh sa robili aj mašličky (*šteňiatka*) na ozdobu vrkoča.

Mužský odev

Podľa terénneho výskumu a zápisov kroník z jednotlivých obcí sa dozvedáme, že mužský odev okolo r. 1850 sa zhotovoval z domáceho konopného plátna a kožušiny. Starší informátori ho prirovnávajú k *horniackemu kroju*. Pamätajú sa na mužské košele so širokými rukávmi a krátkymi *stankami*, ďalej na haleny, kožuchy i biele súkenné nohavice. Spomínajú, že muži si zapletali vlasy do vrkočov. Je možné, že to súvisí s údajmi v kronikách, podľa ktorých obyvatelia Rybníka, Hronských Kosíh i niektorých iných obcí boli prisťahovalci z Oravy, Liptova, Turca, kde sa nosil podobný odev.

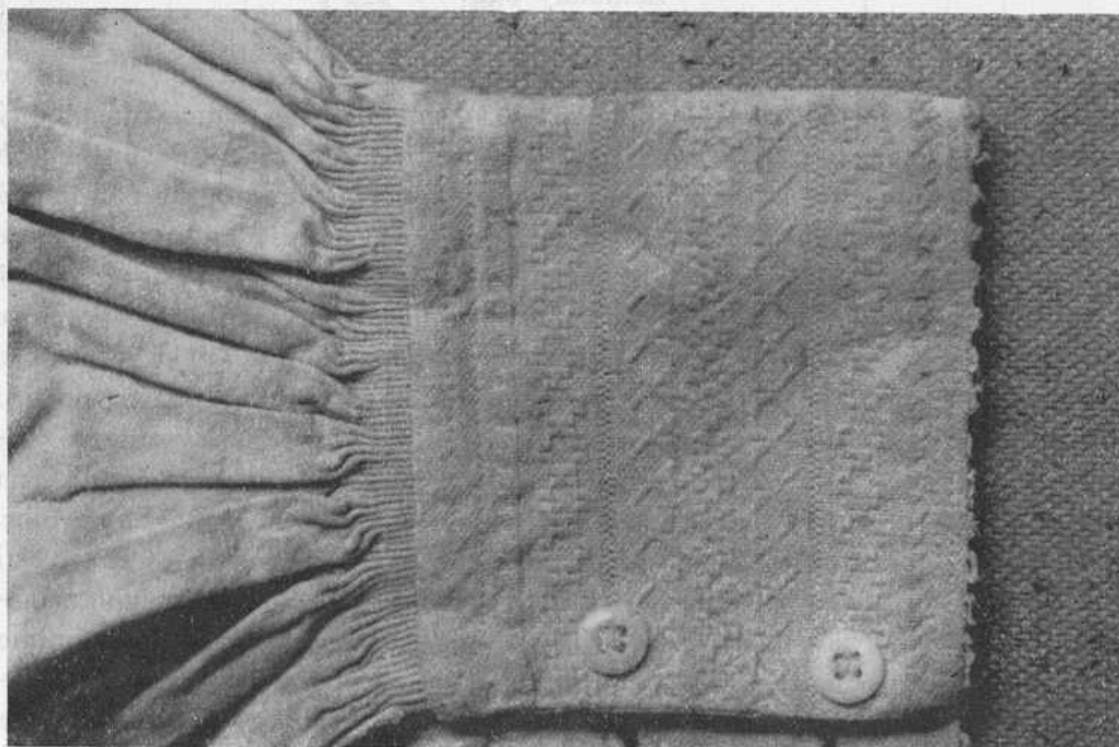
Základný odev

Košľa (*košeľa*) (obr. 23a, b, c, d)

Základnou odevnou súčiastkou mužského odevu je košľa (obr. 23 a). Košľa sa robila z piatich rífov konopného alebo pamukového plátna. Má predný a zadný diel (*stanka*) v šírke dvoch pôl plátna. Obe stanky rozširujú po bokoch dva desať centimetrové klíny. Pod pazuchou sú klíny (*lastovička*), ktoré uľahčujú pohyb a zabraňujú vytrhnúť rukáv. Otvor okolo hrdla je vystrihnutý v priechybe stanky a je vsitý do dvojcentimetrového širokého goliera. Otvor je zväčšený rázporkom zapínajúcim sa na štyri gombíky. Okolo rázporku sú našité prednice (*bráni*), ktoré sa koncom 19. stor. vyšívali bielym pamukom. Výšivka na nich je urobená zadným stehom, prelamovanými dierkami a plochým stehom po niti (*krivičke*). Ozdobu tvorí aj desať zámikov (*forhométel*), prešitých zadným stehom. Rázporek je ukončený trojcentimetrovým priečnym pásom (*lajsňa*), na ktorom sú vyšité krížikom čiernou bavlnkou iniciálky nositeľovho mena (obr. 24). Rukávy sa šili z jedného rífa plátna, ktorého šírka sa v náplecnej časti drobne nariasila. Riasy v náplecnej časti sa upevnili retiazkovým stehom. Manžety rukávov sa vyšívali plochým stehom po niti (obr. 25). Rukávy sa drobno nariasili a všili do manžety. Na košeliach do práce sa prednice a manžety nevyšívali. Ani rukávy sa neriasili, ale v náplecnej časti všívali rovno. Predné kraje jednej poly, z ktorej sa šili rukávy, zošívali sa konopnou niťou voľným stehom. Takéto košele sa nosili ešte začiatkom 20. stor. Dnes ich už nenosia ani starí chlapi (obr. 23 b, c).

Obr. 24. Detail vyšivaných predníc z mužskej košele. Koniec 19. stor., Tekovská Nová Ves. Foto S. Kovačevičová.

Obr. 25. Vyšivaná manžeta z mužskej košele. Koniec 19. stor., Tekovská Nová Ves. Foto S. Kovačevičová.

Po prvej svetovej vojne chlapi už nechcú nosiť tieto košele a tak sa z domáceho plátna začínajú šiť košele podľa mestského strihu so stojatým 2 cm širokým golierom. Sviatočné košele sa šijú z pamukového domáceho plátna podľa strihu mestských košiel, ale zo starej košele zostáva na prednom diele okolo rázporku všitý pás. Tieto však si neponechali svoju pôvodnú formu. Na rozdiel od starých košiel sa zapínajú na boku pravej strany, čím zakrývajú rázpork. Na ľavej strane je našitý rad gombíkov, ktoré sa však nezapínajú, ale tvoria len ozdobu (obr. 23 d). Aj spôsob vyšívania sviatočných košiel sa zmenil. Vyšívajú sa pestrými farbami hodvábom, výšivkou na pomaľovanie (kvety s lístkami, ruže). Prevládajúcou farbou je modrá, zelená, fialová a červená. Ornaméntálne pásy na týchto košeliach sú upravené do rôznych zoskupení: po dĺžke prednice, šikmo alebo do tvaru V. Manžety košiel už nie sú vyšité. Dnes prestáva i toto vyšívanie a predky na sviatočných košeliach sa ozdobujú skromnou bielou výšivkou (*štikeraj*); do jej dierok sa vťahuje úzka taftová stuha ružovej, bledomodrej a zelenej farby.

Spôsob nosenia košele bol vo všetkých obciach jednotný, nosili sa zapásané do nohavíc. Vplyvom priemyslu sa v poslednom čase nosia i košele kupované. Staré pláténé košele si obliekajú dnes niektorí chlapi len v lete do poľa a všeobecne ich používajú ako nočný úbor.

Pláténé nohavice (*geťe*) (obr. 23 e)

Na dolnú časť tela si muži obliekali gate. Gate sa šili z dvoch nohavíc a klína (*gritja*), všivaného do rozkroku. Šírka jednej nohavice sú dve poly plátna. V páse sa sťahovali tkanicou, vťahnutou do záložky. Gate siahali do pol lýtok.

Koncom 19. stor. boli gate v letných mesiacoch sviatočným i pracovným odevom. Na pracovné dni sa šili z konopného plátna a na sviatok z pamukového. V zime sa obliekali pod súkenné nohavice. Dnes sa už vôbec nenosia. Na gatiach sa ozdoboval spodný okraj nohavíc. Na starých gatiach je ozdobený prelamovaním (*na žabku*), na novších, ktoré sú už ušité na stroji, je len 4–5 zámikov.

Súkenné šnurované nohavice (*maďarské, nemecké*) (obr. 23 f)

V zimných mesiacoch sa nosili nohavice z čierneho súkna, podšité bielym hrubým flanelom. Sú známe pod menom *maďarské* alebo *nemecké*. Zadný diel je šitý oblúkovite a predné zapínanie je kryté chlopňou. Do spodku sa nohavice zužujú a po bokoch majú nad členkami zvonka malé rázporky. Zúženie nohavíc je prispôsobené noseniu do čižiem. Nohavice sú vpredu okolo chlopni a po bočných záševkoch šnurované čiernou šnúrkou. Po boku sú zastrihnuté vrecká. V páse sú nohavice prichytené remeňom, ktorý sa kupoval. Tieto nohavice sa nosili na obe strany. Na všedné dni bielym flanelom navrch a na sviatok naopak. Nohavice tohto strihu sa šili aj z čierneho zamatu (*báršoňovie*). Neskôršie tiež z pásikovaného čierneho manchestru (*pásikaví báršoň*). Tieto sa už len ojedinele zdobili šnurovaním. V tridsiatych rokoch tohto storočia sa nosia ako sviatočné nohavice rajtky (*brički*), ktoré sa zhotovujú z *kangáru* (kamgarn) alebo manchestru. V dnešnom čase nosia muži už len mestský konfekčný odev, ktorý zodpovedá práci v závodoch i v poľnohospodárstve.

Obr. 26. Mužská
čierna súkenná
vesta. Koniec 19.
stor., Opatová.
Kreslila V. Škra-
balová, archív
ÚEUV.

Obr. 27. Mláde-
necký sviatočný
letný odev. Ko-
niec 19. stor.,
Opatová. Kreslila
V. Škrabalová,
archív ÚEUV.

Vesta (*lajblík*) (obr. 23 g)

K pláteným i súkenným nohaviciam si muži na košefu obliekali vestu. Robila sa z takých istých materiálov ako nohavice. Zamatová čierna vesta sa podšívala bielym flanelom a nosila sa k maďarským nohaviciam. Mala šálový golier alebo končité klopy a dvojradové zapínanie. Starší chlapi nosili vesty, zapínajúce sa až ku krku, bez výložiek. Na vestách boli našité gombíky, ktoré sa nezapínali, ale tvorili len ozdobu. Na vlastné zapínanie sa používali malé gombíky našité v strede vesty. Na chrbte vesty je pás, ktorý ide od bokov,

Obr. 28. Muž v letnom pracovnom odevu. Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív ÚEUV.

Obr. 29. a, b) Mužský kabát (*vizitka*) z čierneho súkna, ozdobený šnurovaním. Koniec 19. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív ÚEUV.

v strede je vtiahnutý do pracky (obr. 26). Aj zamatové a manchestrové vesty sa zdobili šnurovaním, ale postupom času sa lemuje len okraj výložiek. Tieto vesty dnes donášajú už len starší chlapi alebo aj ženy pri podradnejších prácach v chladných dňoch. Prenikanie konfekčných oblekov, ktoré sú bez viest, má za následok úplné zaniknutie tejto odevnej súčiastky, ktorá bola v minulosti nevyhnutná, takže muži v nej chodili i na pole. Vesty šil miestny krajčír, ktorý ich ozdobne šnuroval a našíval kovové gombíky, kupované v Leviciach. V poslednom čase sa vesty nahrádzajú svetrami, konfekčnými vlnenými pulóvrami zelenej a bielej farby.

Záster (záster) (obr. 27)

Ku gatiam sa nosila záster. Zhotovovala sa zo dvoch pol nemangľovanej farbiarčiny. Takúto zásteru nám dokumentuje starší fotografický materiál. Záster je riasená a vyšitá podobne ako ženská, líši sa len tým, že nie je natoľko ozdobená a je užšia. Dve poly plátna sa spojovali voľným stehom. Riasenie je upevnené prešíťím (*mrežka, krivička*). Záster je na bokoch zakončená zúbkami, vyšitými retiazkovým stehom. Zástery nosila mládež koncom 19. stor. aj v lete do kostola. Dnes sa už vôbec nenosia (obr. 28).

Vrchný odev

Vrchný mužský odev tvorí *vizitka* a zimný trojštvrťový kabát. Na nosenie medových kožuchovej sa pamätá málo ľudí. Viac ústnych správ je o nosení dlhého súkenného kabáta — haleny, ktorú chlapi nosili do hory na furmanku. Haleny chodili predávať do Levíc na trh halenári z Bystrice.

Vizitka (obr. 29 ab)

Vizitka je kabát siahajúci nižšie pásu, zhotovený z čierneho súkna, zamaty alebo manchestru. Nosil sa k maďarským nohaviciam a bol ozdobne šnurovaný. Bol sviatočnou odevnou súčiastkou najmä v zime a obliekal si ju i mladý zať na sobáš. Zapínanie má jednoduché s malými končitými výložkami. Chrbát bol klinovite rozšírený.

Zimný trištvrťový kabát

Začal sa nosiť za prvej ČSR. Má dvojradové zapínanie a čierny kožušinový golier. Na predných dieloch sú štyri vrecká zastrihnuté dve po dĺžke a dve rovno. Zhotovuje sa z čierneho súkna a je podšitý vatelínom. Nosí sa podnes, ale kupuje sa hotový v obchodoch. Vizitky i zimný kabát šil miestny krajčír za peniaze alebo za naturálie.

Obuv

Starší informátori uvádzajú, že v minulosti chodili muži prevažne bosí. Na zimu si robili kapce (*bačkori*). Materiálom boli sáry zo starých čižiem a handry, ktoré si motúzmom okrucali na chodidlá.

Sviatočnou obuvou boli čižmy na dva šviki. Mali dva bočné švy

Obr. 30. Sviatoč-
ný zimný odev
mužov. Koniec
19. stor., Opatov-
vá. Kreslila V.
Škrabalová, ar-
chív ÚEUV.

a sára bola vpredu vykrojená do tvaru srdca (*srdcoví predok*, obr. 30). Sáry čižiem boli tvrdé, ale priehlavok mäkký. Po obnosení sa sviatočné čižmy obúvali na všedné dni. V lete na strniská obúvali papuče (*pantofle*) bez päty, ktoré šli miestny obuvník. Predná časť bola vyšívaná na stroji čiernym hodvábom a vybitá mosadznými hviezdicami.

Za prvej ČSR sa šírilo nosenie topánok (*baganče*) z hrubej nepremokavej kože. Táto obuv nahradila bačkory do hory a na iné práce. Dnes sú obľúbené gumené čižmy najmä pri poľnohospodárskych prácach, ináč sa nosia kupované poltopánky.

Do čižiem, bačkôr a bagančí sa obúvali pláténé *o n u c e*. Keď bola veľká zima, balili si nohy ešte do papiera a slamy. Dnes sa nosia kupované vlnené ponožky.

Úprava a pokrytie hlavy

Mužský účes zo začiatku 20. stor. charakterizuje dohola ostrihaná hlava, okrem časti nad čelom, kde sa nechával prúd krátkych vlasov, začesaných do čela (*kečka*).

Dnes si mladí aj starší muži nechávajú strihať hlavu podobne ako v meste.

Začiatkom 20. stor. bolo módou nechávať si rásť fúzy. Fúzy diferencovali chudobných od bohatých. Chudobní nosili krátke fúzy, bohatí dlhé, ktoré si vykrúcali hore. Dnes sa muži aj v tomto celkom prispôbili mestu.

Muži si pokrývali hlavu klobúkom (*širáč*). F. Pastrnek sa vo svojom článku zmieňuje, že sa v tomto kraji nosili klobúčiky vybíjané ako na Detve. Takýto typ klobúka som však pri výskume nenašla. Niekoľko žien sa pamätá, že ich otcovia nosili nízke klobúčiky s dvojitou strechou, vyhnutou hore. Obrázkový materiál zo začiatku 20. stor. nám dokumentuje iný klobúk — nízky so širokou strechou, ohnutou hore. Ďalší typ klobúka, ktorý sa nosil v tomto kraji po prvej svetovej vojne, je klobúk s vysokým homoľovitým diencekom a úzkou rovnou strechou. Takéto klobúky robil klobučník Fraž v Leviciach. Klobúky boli ozdobené ripsovou stuhou, za ktorú sa zastrkovalo pero (*pero*) (obr. 30).

Okrem klobúkov sa v zime nosili aj homoľovité kožušinové čiapky (*baranica*). Kupovali sa v Novej Bani alebo v Leviciach. Často sa robili z imitácie čiernej barančiny. Tieto čiapky sa nosia dodnes.

Odevné doplnky

Medzi mužské odevné doplnky patria rozličné ozdoby, ktoré zväčša patria k svadobnému odevu (perá, trstenica, ručníček), a šatka na hrdlo.

Pero (*pero*)

Medzi najstaršie odevné doplnky patrí pero, ktoré bolo pripevnené na klobúku. Perá boli z pávích pier, bielej trávy alebo rozmarínu. Keď sa nosili klobúky s dvojitou strechou, pripínali si mládenci na vrch klobúka tzv. *všakovje*

Obr. 31. Žena v súčasnom odeve s malým dieťaťom. Tekovská Nová Ves, 1957. Foto V. Valentová.

perá. Robili ich v Pukanci a názov dostali podľa toho, že sa skladali z rozličných ozdôb — umelých papierových kvetov, zrkadielok a trblietok. Pri tanci sa ozdoby triasli a štrngali. Pero mal na klobúku aj mladoženích. K vysokým klobúkom sa robili svadobné perá doma z papierových kvietkov ružovej farby, z vetvičiek pozláteného rozmarínu a brošne, ktorá sa zhotovovala našívaním perličiek do kolieska. Na pozlátený rozmarín, ktorý bol taký vysoký, že prečnieval klobúk, pripevňovali sa drôtikom papierové kvietky. Na vrchol rozmarínu sa pripínali brošne. Neskôr sa pozlátený rozmarín otáčal okolo klobúka. Svadobné perá začal mládenec nosiť od zápisu na fare až do svadby. Na svadbu družice pripínali ešte na výložku kabáta sponu (*špendlík*), z ktorej trčali štyri srdiečka. Spony sa kupovali od handrára. Sponou sa na kabát prichytili dlhé stuhy, uviazané na dve kľučky. Dnes sa mládenci sobášia bez klobúkov a odznakom ženicha je iba biele voskové pero s bielou mašličkou alebo kúsok pozláteného rozmarínu, zapichnutého do výložky kabáta. Okrem svadobných pier sa za klobúkom na nedeľu a sviatok nosilo pávie alebo trávové pero.

Trsteňica

V minulosti odznakom družbu — *zväčša* bola okrem pera aj trstenica, ktorú na tento cieľ kupovali v Leviciach. Na trstenici mal družba kyticu z papierových kvetov a rozmarínu priviazanú farebnými hodvábmi alebo na kúsok tenkého plátna sa na okrajoch našívala stuha a úzka biela čipka. Vyšívanú šatôčku

Obr. 32. Detský čepiec zo začiatku 20. stor.,
Starý Tekov. Foto S. Kovačevićová.

poskladanú na štyri uhly má aj dnes mladý zať zastrčenú v pravom vrecku kabáta.

Šatka na hrdlo

Koncom 19. a začiatkom 20. stor. nosili starší chlapi okolo hrdla na košeli uviazanú čiernu šatku — *ručník*, ktorá sa po prvej svetovej vojne prestala nosiť.

D e t s k ý o d e v

Vývoj detského odevu môžeme sledovať v skúmanej oblasti za posledných 50 rokov len podľa ústneho podania a staršieho miestneho fotografického materiálu. Jednotlivé súčiastky detského odevu sa nám nezachovali ani v múzeu. Tento jav možno vysvetliť tým, že detské súčiastky sa rýchlejšie opotrebovávajú. Bolo to tak najmä v minulosti, keď chlapi a dievčatá mali spoločný odev až do šiestich rokov a jednotlivé odevné súčiastky donášali mladší súrodenci.

Podľa rozprávania starých žien dieťa po narodení umyli a zabalili do handry tak, že mu ruky zatlačili pod chrbátik, aby vraj rovno rástlo. Dieťa zakrúcali do pásikavej a kockovanej perinky povojníkom. Doma sa dieťa ukladalo do kolísky, (*belčov*). Keď šla matka s dieťaťom von, zakrúcala ho do šifónovej polky a niesla ho vpredu na ľavej ruke (obr. 31).

Na hlave nosilo dieťa *čepček* (obr. 13 i). Sviatočný čepček dostávalo od krstnej matky. Čepček bol ušitý zo zefíru a vzadu na krku mal poskladaný volán. Podľa pamäti starých žien sa čepček šil z farbiarčiny, vzadu mal volán a na čele zub. Dnešné čepčeky, ktoré sa šijú už len na krst, sú z bieleho brokátu, bez

volánu. Čepčky sa podšivali bielym plátnom a ozdobovali sa bielymi poskladanými čípkami a koráľkovými šíkmí (*ružoví cukrík*) (obr. 32). Deti nosili čepček do štyroch rokov, potom chlapci klobúk a dievčatá ručník. Pokiaľ dieťa nezačalo chodiť, malo tenkú košielku z kúpeného plátna. V strihu detskej košielky, aká sa šila ešte pred 50 rokmi, zachoval sa nám jeden z najstarších strihov. Košielka sa šila z kúska plátna. Rukávy sa vytvorili tak, že sa látka prehla a zastrihla. Krčný výstrih sa vystrihol dookráhla. Vzadu sa košielka zaväzovala (obr. 13 j). Sviatočné košielky mali golierik (*podhrdlinka*), ktorý sa priväzoval osobitne. Šil sa zo strojovej bielej výšivky. Dnes popri bežnej detskej konfekcii šijú pre novorodeniatka brokátovú, bielu košielku na spôsob konfekčnej so zahroteným golierikom, ozdobeným drobno poskladanou bielou čípkou.

Ešte začiatkom 20. stor. od dvoch rokov nosili chlapci a dievčatá sukničku (*celá suknička*), ktorú dostali od krstnej matky (obr. 13 k). Materiálom na jej zhotovenie bola čierna farbiarčina. Za prvej ČSR už aj kartún. Suknička mala tri časti: vrchnú — živôtikovú, ktorá sa vzadu zapínala, pás a drobno poskladanú sukničku. Suknička sa ozdobovala bielym lemom (*klbáska*), našívaným v prieramkoch rukávov a medzi živôtik, pás a sukňu. Do prieramku bol našitý úzky volánik. Stredom živôtika vpredu sa našívali ozdobné gombíky a okolo nich biela krepinka (*grajzlík, frčke*). Novšie detské sukničky sú len dvojdielne, bez pásu. Sú ozdobené okrem živôtika i na dolnej časti sukne.

Pod sukničky sa obliekala deťom košielka (*rukávke*). Fotografický materiál

Obr. 34. Dievčenský odev zo Starého Tekova. Prvá pol. 20. stor. Foto A. Paul.

Obr. 33. Sviatočný odev chlapcov. Prvá polovica 20. stor., Starý Tekov. Foto A. Paul.

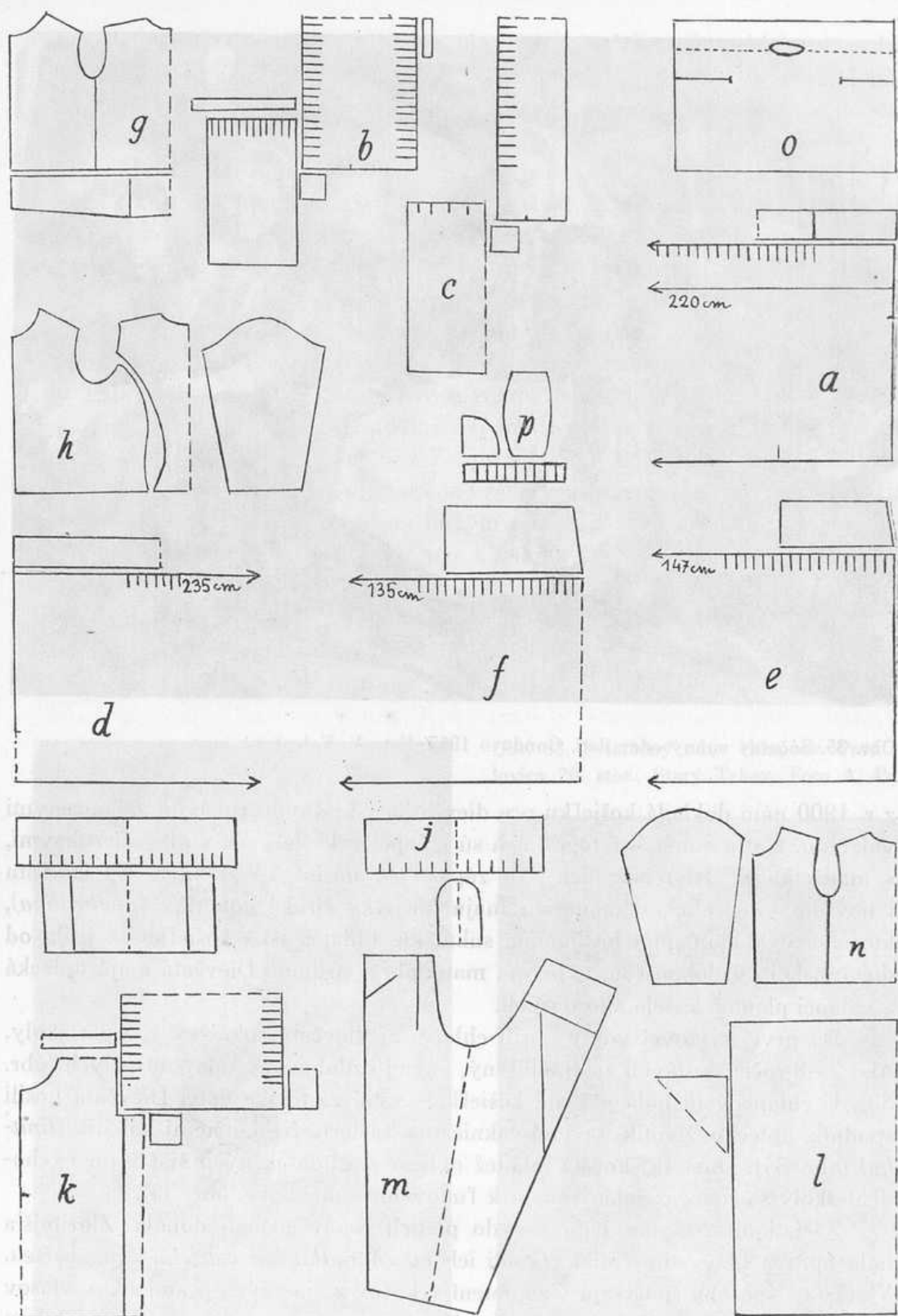
Obr. 35. Súčasný zimný odev detí. Gondovo 1957. Foto V. Valentová.

z r. 1900 nám dokladá košieľku pre dievčatko s krátkymi rukávmi zakončenými volánom. Na neskorších fotografiách sú chlapci v košieľkach s dlhými rukávmi, s manžetkami alebo bez nich. Na zápästí sú našité 2–3 stuhy. Na staršom i novšom fotografickom materiáli majú košieľky široké golieriky (*podhrdlina*), ktoré sa vykladajú pod hrdlom na sukničku. Chlapčenská košieľka sa líšila od dievčenskej výzdobnosťou, výberom materiálu a strihom. Dievčatá majú oplecká a chlapci plátené košeľe ako dospelí.

Do prvej svetovej vojny nosili chlapci aj dievčatá sukničky ešte do školy. Ako 7–8-roční dostávali zjednodušený, menej ozdobovaný odev dospelých (obr. 33). U chlapcov to bola plátená košieľka, vesta, zástera a gate. Dievčatá nosili spodník, oplecko, živôtik, vrchnú sukničku a zásteru. Neskoršie aj kabátik (*lipitka*) (obr. 34). Dnes sa školská mládež oblieka do konfekčných šiat a po vychodení školy sa len dievčatá vracajú k ľudovému odievaniu (obr. 35).

Začiatkom 20. stor. chlapcov do piatich rokov strihali dohola. Zložitejšia bola úprava hlavy dievčatiek. Česali ich *na záhradku*, *na caličku* a *na kačicu*. Všetky tri spôsoby spočívajú v zapletení vrkočov z viacerých pramienkov vlasov za pomoci handričkových motúzov (*trački*). Zapletať sa začalo vpredu nad čelom a vzadu sa vrkôčiky okrutili do kolieska. Teraz si češú jeden vrkoč, do ktorého sa zapletá šnúra na zakončenie vrkoča.

Deti chodili najviac bosé. Čizmy dostávali, až keď začali mládenčiť a dievčiť.

Obr. 36. Strihy odevných súčiastok. Ženský odev: a) spodník, b) límcové oplečko, c) novšie oplečko, d) vrchná sukňa, e) široká zástera, f) fiertuška, g) živôтик, h) kabátik (kútla), i) rohatý čepiec, j) spodný čepiec. Mužský odev: k) košľa, l) gate, m) súkenné šnurované nohavice, n) vizítka. Detský odev: o) košielka, p) čepček. Kreslila R. Mikulová.

Bývalo to po dosiahnutí 14 rokov. Dovtedy nosili kupované lacné papuče alebo topánky, ktoré šil miestny obuvník. Najbohatšie deti mali už aj malé čižmičky.

Odev a jeho začlenenie do života

Všedný odev

V polovici 19. stor. rozdiel medzi všedným a sviatočným odevom bol len v miere obnosenosti, ozdobnosti a akosti materiálu. Zhotovovali sa len najpotrebnejšie odevné súčiastky, a to väčšinou z domáceho materiálu, z konopného plátna. Podľa rozprávania starých ľudí sa v tejto dobe nosili aj súkenné a kožušínové odevné súčiastky, ktoré sa získavali výmenou tovaru na trhu v Leviciach. Koncom 19. stor. sa sviatočný aj všedný odev zhotovovoval z kúpnych materiálov, a to z modrotlače, čierneho jemného súkna a iných látok. V tejto dobe sa začína šiť osobitný odev na robotný deň a osobitný na sviatok; tento odev priberá nové materiály (šifón, perkál, zamat, glot). Na tkanie sa začína používať kupovaná bavlnená priadza.

Pracovný odev žien i mužov bol prispôsobený potrebám každodenného života. Životné podmienky tunajšieho obyvateľstva boli koncom 19. stor. pomerne ťažké. Hlavné zamestnanie — roľníctvo si museli dopĺňať furmančinou a najmä sezónnymi námezdnými prácami na okolitých veľkostatkoch. Pracovať chodili aj ženy a dievčatá.

Základný pracovný odev u žien sa skladal z límencového oplecka, riaseného spodníka, živôtika, zástery a vrchnej sukne. U mužov z košeľe, plátených gátí, súkenných nohavíc, vesty, zástery a kabátika — vizitky (obr. 37). Až do skončenia prvej svetovej vojny nosili ženy do práce okolo domu v lete i v zime riasený spodník. Vrechnú sukňu si obliekali len keď išli na pochôdzky mimo dediny. Bola to obyčajne stará sviatočná sukňa, ušitá z fialovej farbiarčiny. K riasenému spodníku si obliekali límencové oplecko a širokú farbiarsku zásteru, ktorá kryla takmer celý spodník. Trčala z neho len zadná časť — *chvost*, ktorý sa pri chôdzi vzadu *metal*. V zime si obliekali obnosené sviatočné kabátiky z glotu alebo z farbiarčiny (obr. 38). V lete i v zime chodili ženy okolo domu bosé. Do poľa na strnisko si obúvali pantofle a v zime čižmy.

Po prvej svetovej vojne pribudli v pracovnom ženskom odeve nové súčiastky i nové kúpne materiály. Do práce okolo domu sa začína nosiť vrchná sukňa, ušitá z drobno vzorovaného kartúnu alebo z modrotlače, na ktorú si ženy nosia do Levíc farbiť domáce plátno. Miesto oplecka sa šijú košeľe s úzkymi rukávami. Živôtik je z kartúnu. Na živôtik sa uväzuje krížom na hrdlo šatka z modrotlače.

Súčasný pracovný odev sa skladá z košielky, kartúnovej sukne, živôtika, zástery-melešky. Na chladnejšie dni sa nosí kabátik (obr. 39).

Ešte koncom 19. stor. nosili muži do práce široké plátené gate a košeľu. Podľa rozprávania starých žien mali mužské košeľe široké rukávy a boli dlhé po pás. Toto oblečenie najlepšie vyhovovalo poľnohospodárskej práci i práci okolo domu, pretože bolo voľné a vzdušné. Plátno salo dobre pot a dobre sa pralo. Ku gatiam sa brala modrotlačová zástera zo dvoch pôl. Takto chodili muži

Obr. 37. Sviatočný mužský odev. Prvá polovica 20. stor., Opatová. Foto V. Valentová.

Obr. 38. Všetný odev starších žien. Prvá polovica 20. stor., Rybník. Foto F. Hideg.

oblečení od včasnej jari až do pozdnej jesene, ba i v zime okolo domu. Ešte začiatkom 20. stor. chodili v tomto odeve aj do kostola, ale košeľa a gate boli už zhotovené z pamukového plátna a boli vyšité plochým stehom po niti bielym pamukom.

Muži okrem poľnohospodárskej práce hľadali obživu vo furmančine. Dovážali drevo z pukaneckých, štiavnických a tiež prandorfských hôr, obyčajne v zime. Na takúto ďalekú cestu sa museli teplo obliekať. Niektorí starí ľudia sa pamätajú, že na furmanku si ich otcovia obliekali biele súkenné nohavice a halenu. Neskôr sa do práce nosili čierne súčiastky vyvrátené na rubovú stranu, ktorou bol biely flanel. Koncom 19. stor. nosili muži ešte aj halenu. Na nohy si obúvali v zime čižmy a v lete pantofle.

Začiatkom 20. stor., ale najmä po prvej svetovej vojne sa mužský pracovný odev zmenil. Muži, ktorí sa vrátili z frontu, nechceli už nosiť domáce pláténé odevné súčiastky — široké gate a košele. Súviselo to z celkovou zmenou života a lepšimi hospodárskymi a sociálnymi podmienkami. Namiesto konopných košiel sa nosia pamukové, ušité na spôsob mestských, namiesto širokých gátí manchestrové nohavice, ušité na spôsob čiernych súkenných, ale bez futrovania. Tieto sú najprv sviatočným odevom a len keď sa obnosia, berú sa ako pracovný odev. Zástera sa už nepoužíva na pracovné dni, iba v nedeľu odpoľudnia pri kŕmení statku, aby sa sviatočné šaty nezašpinili. Najnovšie sú pracovným odevom montérky a pláténé konfekčné šaty.

Cez všedné dni na pochôdzky mimo dediny obliekali si muži aj ženy všedný, čistý odev. V minulosti nevyhnutným doplnkom na takúto cestu bola u žien vytkávaná plachticka, poskladaná a preložená cez ruku. V plachticke dnes ženy nosia koše na trh a na nákup do Levíc (obr. 40).

Sviatočný odev

Už v druhej polovici 19. stor. sa sviatočný odev líšil od všedného. V pamäti žien ostali oplecká s dlhými šifónovými rukávami, v ktorých pochovávali svoje matky. Nosila sa aj biela šifónová pláténá sukňa (*gecela, opoňa*), ktorá je koncom 19. stor. sviatočnou sukňou, nosenou len na výročné sviatky (Veľ. noc, Turíce, Božie telo) alebo na obrady (vstupovanie medzi dievky).

Koncom 19. a začiatkom 20. stor. sa sviatočný odev diferencuje generačne. Mladé dievčatá a ženy nosia na sviatok šifónové oplecko s krátkymi rukávkami, poskladanými do záhybov a s volánami (obr. 41, 42), čierny živôtik, bielu plátenu alebo šikovú sukňu, širokú modrotlačovú zásteru, na hrdle bielu čipkovú šatku. V zime súkenný alebo zamatový kabátik (*kitla*) (obr. 43). Na pôstne sviatky kabátik z fialovej modrotlače. Vydaté ženy nosia rohaté čepce, ktoré sa v tejto dobe začínajú ozdobovať korálovými šíkmí podľa toho, na akú príležitosť sa nosia. Dievčatá chodia s nepokrytou hlavou, vyčesané *na caltičku*. Sviatočnou obuvou boli vyšívané čižmy. Do dažďa si berú plachticky s vytkanými tmavomodrými pásmi.

Staršia generácia žien, asi od 40 rokov, nosí na sviatok bavlnené pamukové límcencové oplecko s vyšitými manžetami a čiernu hladkú sukňu, taký istý živôtik a širokú zásteru. Na hlavách šatky s dlhými strapcami.

Po prvej svetovej vojne sa sviatočný odev žien zmenil. Miesto šifónového oplecka sa začínajú šiť košieľky s krátkymi rukávami z domáceho pamukového plátna — neskôr sa rukávy na nich šijú z kúpeného plátna. Sviatočná košieľka sa líši od pracovnej väčšou výzdobnosťou. V tomto čase sa šijú sviatočné sukne, živôtky a zástery z brokátu, atlasu, zamaty. Ozdobujú sa výšivkou na stroji a našitými tretkami, flitrami a stuhami. V zime sa namiesto kabátika-kitle nosí kabátik-lipitka. Staré ženy dodierajú staré sviatočné čierne sukne, lipitky a čierne modrotlačové zástery. Pretože lipitky nie sú dosť teplé, prehadzujú si ženy cez seba štvorcové vlnené ručníky so strapcami. Pod hrdlom si ich spínajú zapínacím špendlíkom. Na hlavách nosia vydaté ženy šatky. Mladšie jasnejších farieb, staršie čierne so strapcami. Sviatočnou obuvou zostali čižmy. Počas druhej svetovej vojny sa začali šiť čižmy s nízkym podpätkom ozdobené na sárach bodkami z bielej kože. Dosiaľ sa nosia na sviatok. Ženy po príchode z kostola si vyzliekajú sviatočné šaty a obliekajú si kartúnové, určené tiež na sviatočné príležitosti.

Mužský sviatočný odev sa koncom 19. a začiatkom 20. stor. odlišoval iba výzdobou košeľe a klobúka. Sviatočné košeľe sa robili z domáceho pamukového plátna a vyšívali sa na predniciach a manžetách bielym pamukom plochým stehom po niti. Za prvej ČSR sú sviatočné košeľe vyšité ručne plochým stehom farebnými hodvábmi alebo strojom. V poslednom čase sa sviatočná košeľa šije

Obr. 39. Pracovný odev žien. Prvá pol. 20. stor., Čajkov. Foto V. Valentová.

Obr. 40. Súčasný všedný odev starších žien. Čajkov. Foto V. Valentová, 1957.

z bieleného brokátu a namiesto výšivky sa na prednice našíva biela strojová výšivka. Nosí ju už len mladý zať na sobáš. Nohavice, vesta, kabát sa koncom 19. stor. na sviatok ozdobne šnurovali. Klobúk bol na sviatočné príležitosti vždy ozdobený perom na rozdiel od všedného. Sviatočné čizmy mali srdcovité predky (obr. 27, 30).

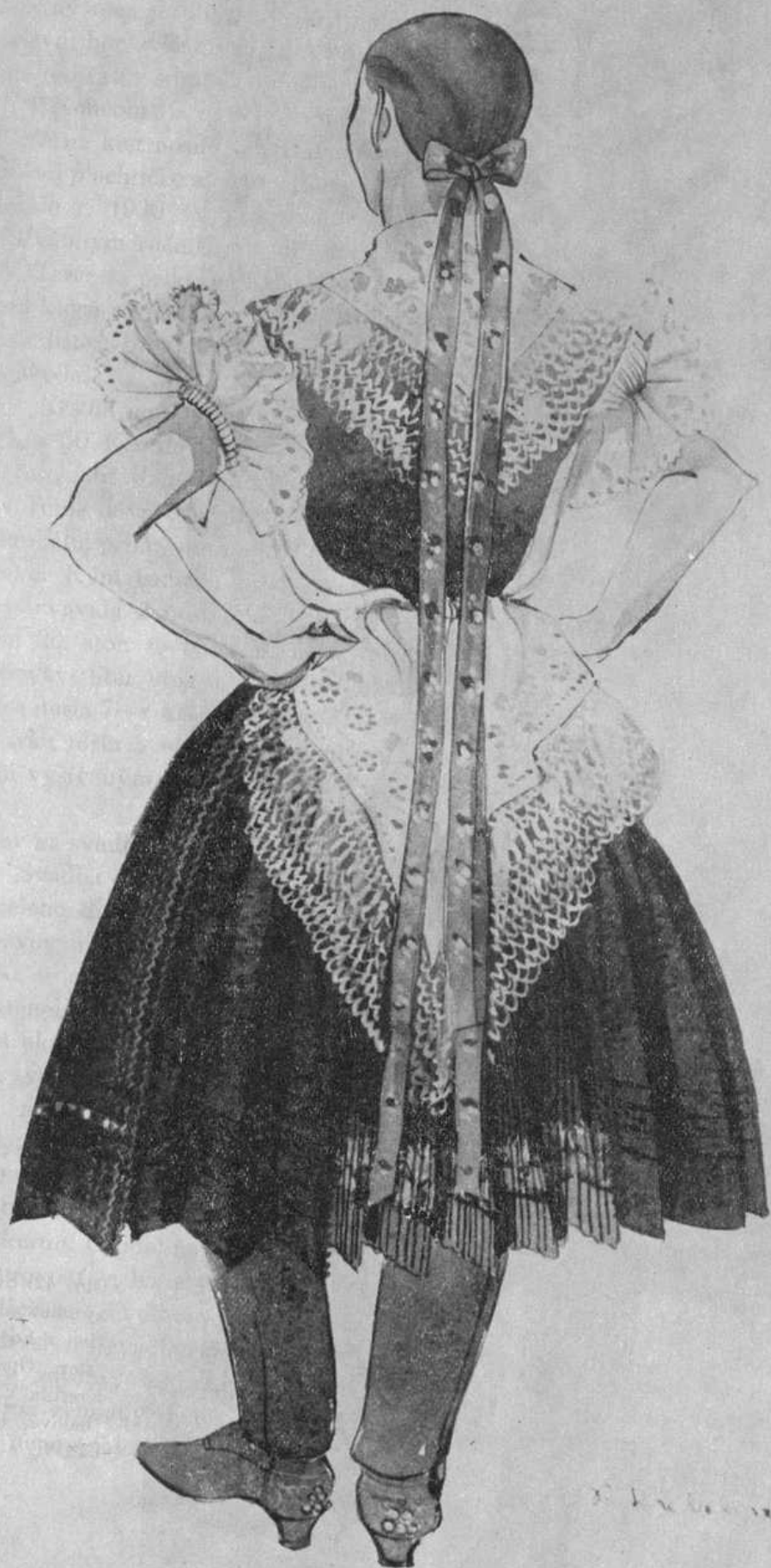
Obradový odev

Odev pri narodení dieťaťa

Žena rodila doma, iba v poslednom čase rodia aj tunajšie ženy v nemocnici. Pre rodiaču ženu bol na dobu dvoch týždňov vyhradený kút izby s posteľou, ktorá bola zakrytá na hradu pribitou *keťežovou plachtou*. Táto plachta sa koncom 19. stor. vytkávala červeným a čiernym pamukom (*na hviezdí*), neskôr sa vyšívala plochým stehom na pomaľovanie (*na ruže*), na šifónovom bielom plátne. Skladala sa z troch pól plátna, medzi ktoré sa všívala drahá paličkovaná čipka (*keťež*) s motívom srdca. Čipky sem chodili predávať ženy zo Starých Hôr.

Prvú nedeľu po narodení sa dieťa krstilo. Dnes sa krstí, keď sa žena vráti z nemocnice. Na krst (*odrieškať*) šla krstná matka, otec a baba, dnes okrem nich aj matka dieťaťa, pretože ide súčasne na úvod (*vádzka*). Ak je kmotra mladá vydatá žena, oblieka si na krstenie sobášne šaty a rohatý čepiec, staršie ženy čierny hodvábny ručník so strapcami. Slobodné dievčatá chodia s holou hlavou.

Obr. 41. Sviatočný letný odev dievok z konca 19. stor., Opatová. Kreslila V. Škrabalová, archív UEUV.

Obr. 42. Sviatoč-
ný odev mladých
žien z konca 19.
stor., Opatová.
Kreslila V. Skra-
balová, archív
ÚLUV.

Krstný otec je oblečený do sviatočného odevu, bez zvláštnych znakov. Na úvod ide rodička v smútočnom odeve.

Koncom 19. a začiatkom 20. stor. sa dieťa na krst nosilo v perinke a v domatanej plachtíčke alebo v šifónovej polke. Okolo r. 1930 sa prikrývalo čiernym hodvábnym ručníkom s dlhými strapcami. Teraz sa prikrýva bielou čipkovinou, pod ktorú sa podkladá ružový alebo belasý lister, brokát. arba sa riadi podľa pohlavia.

Krstná matka dávala krstňaťu čepček a 50 Kčs do vankúša. Keď začalo dieťa chodiť, dala mu farbičkovú sukničku. Teraz dáva okrem čepčka košielku z brokátu, prikrývku na krst a detskú súpravu. Kým rodička ležala, kmotra ju navštevovala a nosila jej jedlo. Začiatkom 20. stor. to bol funt mäsa, hrniec polievky, liter vína a za košík koláčov. Dnes nosia 7—8 košov zákuskov, vysokú a nízku tortu a víno. Košíky sa prikrývajú vyšívaným uterákom.

Odev na svadbu

Svadba je veľkou udalosťou v živote celého dedinského kolektívu. Čas na odbavovanie sobášov sa volí na jeseň alebo v zime, keď je v hospodárstve najmenej práce a môže sa dobre pripraviť a okázale osláviť. Pre bohaté rodiny bola svadba príležitosťou ukázať majetnosť, moc a pýchu. Podľa toho sa hodnotil gazda, akú svadbu vystrojil. Na prelome storočí až do dvadsiatych rokov trvala svadba 4—5 dní a stála 2—3 tisíc korún. Chudobnejšie rodiny, v snahe vyrovnať sa bohatým aspoň pri tomto dôležitom životnom medzníku, požičiavali si na svadby peniaze a minuli všetky zásoby, takže často cez zimu jedli iba zemiaky. Dnes už takéto rozdiely nepozorujeme, lebo skoro každá

Obr. 43. Sviatočný zimný odev starých žien z druhej pol. 19. stor., Čajkov. Foto V. Valentová.

Obr. 44. Nevesta
v parte. Koniec
19. stor., Opato-
vá. Kreslila V.
Škrabalová, ar-
chív ULUV.

Obr. 45. Družba (*husár*) na svadbe. Čajkov, prvá pol. 20. stor. Foto P. Behula.

rodina si svoje príjmy dopĺňa zárobkom v priemysle. Dôležitosť sobáša ako obradu i ako prejavu majetkových pomerov sa odrazila v svadobnom odevu nevesty i celej svadobnej družiny.

Staršie ženy spomínajú, že koncom 19. stor. sa bohaté nevesty sobášili v bielom alebo v medovom kožuchu, ktorý siahal niečo nižšie pásu. Z týchto rokov sme našli v teréne kabátiky, ktoré boli tiež svadobnou obradovou súčiastkou. Bohatšie nevesty si nechávali kabátiky zhotovovať z čierneho súkna, chudobné len z farbiarčiny alebo zamatu. Pod kabátik si obliekali bielu šatku na hrdlo. Sukňa musela byť šiková a zástera široká z farbiarčiny, na nohách vyšívané čižmy, na hlave parta z voskových kvietkov a doma robených papierových kvietkov a rozmarínu. Z party viseli stuhy do polovice sukne (obr. 44).

Svadobný odev ženicha koncom 19. stor. bol sviatočným odevom, skladajúcim sa z čiernych súkenných nohavíc s vestou — ozdobne šnurovaných, ktoré na túto príležitosť dopĺňal klobúk, ozdobený rozmarínovým vencom a perom, z ktorého visela hodvábná stuha. Pero, rozmarínový venček a vyšívanú košeľu darovala ženichovi nevesta.

Družbovia a družice sa na túto príležitosť obliekali do najlepších sviatočných šiat. Odznakom družbovstva boli u chlapcov za klobúkom zapichnuté perá a v rukách trsteničky ozdobené kvetmi a stuhami. U dievčat venčeky z rozmarínu alebo z voskových bielych kvietkov (obr. 45).

Starejší a iní starší svadobní hostia sa obliekali do tmavých sviatočných šiat.

Takýto svadobný odev sa nosil až do prvej ČSR. Neskôr sa do svadobného odevu postupne priberajú nové súčiastky, zhotovované z nových *kúpnych* ma-

Obr. 46. Nevesta so
ženíchom. Prvá pol.
20. stor., Tekovská
Nová Ves. Foto V.
Valentová.

teriálov. Zo starého svadobného odevu sa však podnes udržuje farbiarska zastera, ktorá už nie je taká široká ako pôvodná, ani nie je ručne vyšívaná, ale v materiáli, strihu a v umiestnení strojovej výšivky je podobná starej.

V odeve nevesty sa zmenilo vrchné oblečenie. Miesto kabátika sa od prvej ČSR nosí na sobáš brokátová lipitka (obr. 46). Z brokátu je zhotovený aj celý dnešný odev nevesty. Nevesta sa po sobáši prezlečie do bielej brokátovej košielky, ktorej na rukávy si priväzuje volány. Vymení si aj zásteru, namiesto čiernej farbiarskej si opáše zásteru z brokátu — melešku. Svadobný odev ženicha

Obr. 47. Sviatočný odev mladých žien v súčasnej dobe. Starý Tekov. Foto F. Hideg.

Obr. 48. Prevážanie mladej nevesty v Čajkove. Zač. 20. stor. Foto V. Batel.

sa zmenil na čierne bričky a konfekčný kabát. Košeľa, ktorú dostáva ako dar od nevesty, nie je už ručne vyšitá, ale šije ju krajčírka z bieleho brokátu a ozdobuje ju na predniciach bielou strojovou výšivkou. Klobúk sa už nenosí, preto sa biele voskové pero pripína na klopky kabáta.

Dôležitým obradovým úkonom na svadbe zastáva až podnes čepčenie nevesty. Prvý družba nad ránom sníme mladej neveste partu a staršie ženy nevestu začepčia do rohatého čepca. Čepiec nosí nevesta do kostola prvé dve nedele po svadbe (obr. 47).

Prehliadkou bohatstva bolo koncom 19. a začiatkom 20. stor. prevážanie nevesty. Výbava, ktorú dievča dostalo od svojich rodičov, pozostávala z 10 až 15 vytkávaných vankúšov a periny, kútnej plachty a fiokovej kasne. Toto všetko sa uložilo na koči, ktorý sa líšil od pracovného voza. Bočnice mal vypletené prútím. Kasňa sa dala naspodok, vankúše a perina navrch a za účasti celého svadobného sprievodu sa výbava previezla do manželovho domu. Družbovia išli na koňoch, ozdobených červenými kašmírovými šatkami. Volali sa *husári* (obr. 48). Družice stáli po boku koča a držali periny. Nevesta a krstné matky sedeli vzadu v *šragliach*. Ostatní svadobčania išli na ďalších koňoch. Vankúše na prevážanie boli často požičané, namiesto perím vypchané slamou.

Pri svadbe sa vymieňali dary medzi nevestou a svokrou. Nevesta dávala svokre farbiarsku šatku a svokrovi čiernu saténovú šatku na hrdlo. Svokra zase dávala neveste rožkavý čepiec a vankúš. Dnes do týchto svadobných darov prenikli americké prikrývky na posteľ, svetre a pod. Všeobecne je dnes darov viac, sú cennejšie, niet pre ne ustáleného pravidla.

Odev do hrobu

Novorodeňa pochovávali a pochovávajú i dnes v bielej košielke a čepčeku. Na košielku mu obliekajú bielu zásterku, aby mohlo *kvietki zbierať*. Nepokrstené deti pochovávajú takisto. Deti od 2—6 rokov pochovávali v celých sukničkách a v bielych košielkach. Dnes v sviatočných konfekčných šatočkách alebo v bielych, aké mali na prvú spoveď.

Dievky a mládencov obliekajú ako nevestu a ženícha. Pierko a partu im dajú do truhly.

Ľudí stredného veku pochovávajú v sviatočnom tmavom odeve, ktorý bol koncom 19. stor. u žien z fialovej farbiarčiny, u mužov z čierneho súkna. Odev do truhly pre starých ľudí nám zachováva staré formy odevu. Podľa rozprávania starších ľudí, ktorí sa pamätajú na pochovávanie svojich starých rodičov, môžeme rekonštruovať odev z prvej polovice 19. storočia. Ešte aj dnes majú staršie ženy pripravený odev do hrobu, pozostávajúci z riaseného spodníka, kabátika a rohatého čepca bez ozdôb. Starci majú zasa pripravené konopné košele, ušité už po mestsky, a čierne súkenné nohavice s vestou, ktorá sa zapína až ku krku.

Smútočný odev

Smútočný odev si obliekajú okrem príbuzných zosnulého aj ostatní účastníci pohrebu. Ešte začiatkom 20. stor. bola u žien smútočnou farbou fialová farba farbiarčiny, z ktorej sa šili všetky smútočné súčiastky (sukňa, kabátik, čepiec, šatka na hrdlo i na hlavu). Zástera bola z čiernej farbiarčiny. Ozdoby na smútočných odevných súčiastkách boli fialovej farby. Boli to kupované šíky koráľkové (*smutní oukrík*).

V najnovšej dobe, pretože tento druh farbiarčiny nedostať a staré odevné súčiastky sa už znosili, nelíši sa smútočný odev od odevu sviatočného, čierneho, aký nosia staršie ženy; u mladších od všedného odevu z kartúnu tmavších farieb a menších vzorov. Ozdobu na kartúnových šatách tvorí našitá čierna zamatka.

Pre mužov niet osobitného smútočného odevu.

Smútočný odev sa nosí nielen pri smútku, ale i v pôstne obdobia (Veľká noc, predvianočná doba).

Odev na zábavu

Odev na zábavu sa vyznačuje pestrosťou materiálu i výzdoby. Zhotovuje sa z pestro kvetovaného kartúnu, na ktorom nevidno natoľko špinu ani pot. Sviatočný odev, ktorý sa dnes šije z brokátov a zamatu a ozdobuje našívaním rozličných ozdôb, nemôže sa na tanec nosiť, lebo sa nedá prať. Na zábavu sa preto nosí nedeľný odpoľudňajší odev, ktorý sa od pracovného líši len novotou. V takomto odeve sa dievčatá v nedeľu poobede prechádzajú po dedine. Na zábavu si upravujú oblečenie tým, že si pod sukňu oblečú 6—7 spodníkov, do vlasov si zastrčia ozdobné hrebene, na hrdlo tri rady perličiek (obr. 49). Pod spodníky si obliekajú na zábavu úzku sukničku, aby si pri tanci neukazovali holé nohy. Miesto čižiem si obúvajú poltopánky, ktoré sú na tancovanie pohodlnejšie, a do nich biele pančuchy.

Mládenci chodia na zábavu v konfekčných šatách. Mladí ženáci donášajú pri tejto príležitosti manchestrové alebo kamgarnové rajtky a košeľe s bielymi prednicami.

Koncom 19. stor. chodila mládež tancovať i na priadky v pracovnom odeve, zhotovenom z pamukového plátna. Dievčatá v riasených spodníkoch, v oplecku s volánami a s bielou šatkou na hrdle; mládenci v gatiach alebo čiernych súkených nohaviciach a šnurovanej veste. Na nohách mali čižmy.

Odev na odpočinok

Namáhavá poľnohospodárska práca, najmä v lete na poli, veľmi vyčerpávala ľudí, preto bola obedňajšia prestávka nevyhnutná. Odpočívali pod stromom alebo pod polkrížom v chládku, rozopínali si odevné súčiastky priliehajúce k telu alebo si ich úplne vyzliekali (živôtik, vesta).

V lete sa spávalo na povale. V zime otec v maštali, žena s deťmi v izbe v posteli, deti aj na lavici alebo na peci. Postele boli vystlané perinou a vankúšmi, oblečenými do červeno-čiernej, doma tkanej činovate. Na nočný odpočinok sa vyzliekali do spodných odevných súčiastok. Ženy okrem spodníka a oplecka si nechávali aj živôtik, pretože žena mala byť v prsiach plochá („*Neňi pekne, keď žeňe poznať prsia*“). Muži sa vyzliekali do širokých gätí a košeľe, v ktorých spávajú podnes. Dnes, keď ženy chodia rodiť do nemocnice, a zúčastňujú sa rekreácií, naučili sa spávať v nočných košeliach, ktoré si kupujú hotové. Väčšinou sa však spí ešte stále v starých plátených odevných súčiastkach.

Obr. 49. Dievčenský odev na zábavu. Prvá pol. 20. stor., Starý Tekov. Foto F. Hideg.

Obr. 50. Detail výšivky z bielej sviatočnej šatky na hlavu. Začiatok 20. stor., Tekovská Nová Ves. Foto S. Kovačevičová.

Materiál a zhotovenie odevu

Najstarším materiálom na zhotovovanie tunajšieho ľudového odevu bolo domáce konopné plátno. Pre pestovanie konopí ako suroviny na zhotovovanie plátna sú v Tekove vhodné klimatické podmienky. Že sa dnes konope nepestujú, súvisí s celkovými spoločensko-ekonomickými zmenami.

Tkanie plátna až do prvej svetovej vojny patrilo medzi hlavné domáce práce žien. Kým sa nezačala kupovať bavlnená priadza, tkalo sa dvojaké konopné plátno: jedno bolo z tenko spradenej konopnej priadze a šili sa z neho odevné súčiastky; druhé bolo hrubšie, z klkov, a robil sa z neho úžitkový textil (plachty na trávu, vrecia na zbožie a pod.). Koncom 19. stor. preniká i tu postupne bavlna. Konopná priadza sa mieša pri tkaní s bavlnenou, čím vzniká miešané plátno — *polovina*. Začiatkom 20. stor. sa tká už aj čisto pamukové plátno, z ktorého sa šijú sviatočné odevné súčiastky pre všetkých členov rodiny. Okrem obyčajného plátna sa tkalo aj plátno ripsovou technikou (*činovať*) a plátno preberané. Z činovate sa zhotovovali obliečky na vankúše a periny. Niekoľkými preberanými vzormi boli ozdobené aj kútne plachty, uteráky, ktoré sa používali na výzdobu interiéru a na prikrytie košíka s koláčmi, s ktorými išla navštíviť

kmotra rodičku. Ripsovými pásmi sa zdobili plachticky na prikryvanie košov a plachticky, ktoré si prehadzovali ženy, keď pršalo. Pri tkaní činovate sa používala vínovočervená, tmavomodrá a biela bavlna.

Od druhej polovice 19. stor. dopĺňa tekovský odev *farbiarčina*. Používala sa najmä preto, lebo bola lacná a nemusela sa prať tak často ako biele plátno, čo značilo časovú i materiálovú úsporu. Farbiarčinu pre tunajšie dediny farbili levickí farbiari, ktorí tu už v druhej polovici 19. stor. mali svoje dielne. Robili najmä jednofarebnú tlač, čiernu a fialovo-čiernu s vysokým leskom. Prvej hovoria *farbičkovuo* (pretože púšťa farbu), druhej *zasterovuo*, pretože sa z nej šili ženské i mužské zástery. Zásterová farbiarčina mala vysoký lesk, ktorý farbiari dosiahli tým, že pred mangľovaním látku naškrobili a do škrobu nastrúhali stearín a loj. Týmto sa pri mangľovaní plátno vyleštilo len na roztečených lojových vlnách a pásoch, čo pôsobí dojemom moaré. Preto ho volali i *vodavuo*. Z farbiarčiny sa okrem záster zhotovovali aj šatky na hlavu. Viac sa používalo farbiarčiny s bronzovým nádychom. Šili sa z nej detské sukničky, ženské sukne a živôtky, kabátiky, čelenky čepcov a šatky na hrdlo a hlavu. Kupovaná farbiarčina sa robila na továrenskom plátne — *molíne* (muliné) alebo šifóne. Po prvej svetovej vojne, keď bol nedostatok látok, nosili si ženy do Levíc domáce konopné alebo miešané plátno, pretože sa vtedy začala nosiť namiesto spodníka vrchná sukňa aj na všedné dni do práce. Modrotlač ako materiál na zhotovovanie týchto odevných súčiastok sa používa doposiaľ, ale nemá už regionálny charakter.

Pri sledovaní vývoja odevu za posledných 70—100 rokov sme svedkami stále väčšieho prenikania továrenských materiálov do tunajšieho odevu. V druhej polovici 19. stor. sa kupuje materiál (glot, šifón, perkál, čierne súkno), ktorý je len doplnkom v sviatočnom odevu. Za prvej ČSR nachádzame továrenský materiál už aj vo všednom odevu. Dnes sa kupujú takmer všetky druhy látok. Najviac sa používa kartún, atlas, brokát a zamat. Továrenské materiály zmenili vzhľad tekovského odevu.

Koncom 19. stor. prevláda v tekovskom odevu žien, mužov i detí čierna farba, pretože sa používa farbiarčina, čierny glot a čierne súkno. V literatúre sa na čierny ráz tohto odevu poukazuje ako na maďarský vplyv (napr. L. R e i c h l o v á - K u c h á r i k o v á, Nauka o kroji), avšak výskum odevu v tejto oblasti ukazuje, že to bol finančný dôvod, ktorý v minulosti hral pri výbere kupovaných materiálov veľkú úlohu. Modrotlač a glot boli v tom čase lacné a praktické. Podobne ovplyvnili farebne tekovský odev aj ostatné materiály, napr. kartúny na pracovný odev, atlas, brokát a zamat na odev sviatočný.

Prenikaním nových materiálov vznikajú aj nové odevné súčiastky. Po prvej svetovej vojne vzniká nový typ ženského, základného, vrchného oblečenia: košielka, kabátik (kabaňka) i nový typ zástery-*meleška*; u mužov nohavice rajtky z manchestru (*brički*) a iný typ košeľe. Kým tieto nové odevné súčiastky majú zložitejšie strihy, ktoré robil krajčír na stroji, na starých plátených odevných súčiastkach môžeme v tejto oblasti sledovať archaické typy strihov. Nájdeme ich na ženských opleckách, spodníkoch, vrchnej sukni, mužských gatiach, detskej košielke. Tieto súčiastky šili ženy v rukách podľa tradičných strihov, čím dosa-

hovali úsporu materiálu. Pri zhotovovaní nových odevných súčiastok hral dôležitú úlohu šijací stroj, ktorý sa dostáva na tieto dediny za prvej ČSR. Šijací stroj zasiahol aj do výzdoby tekovského odevu. Podmienil bohatosť výzdoby vo forme našívania rôznych stúh, šikov, bortní a pod., ale strojom sa začalo aj vyšívať. Strojovou výšivkou sa zdobia všetky vrchné súčiastky ženského odevu a mužské košele.

V tekovskej oblasti nemá ručné vyšívanie veľkú tradíciu. Už v minulosti sa na výzdobu používali s obľubou rôzne šíky, stuhy, ale nie v takej miere ako dnes. Ručné vyšívanie sa nám zachovalo v tejto oblasti na manžetách ženských opleciek, na predniciach mužských košiel a na farbiarskych zásterách. V tejto dobe sa šili spomínané súčiastky, okrem záster, z pamukového domáceho plátna, ktorého pravidelná textúra bola vhodná pre krížikovú výšivku (manžety ženských opleciek) a výšivku po niti (prednice mužských košiel a manžety). S novým podkladovým i vyšivacím materiálom sa začína používať okolo r. 1930 iný druh výšivky, a to výšivka dierková, plochým stehom, *na pomaľovanie* (obr. 50), ktorú neskôršie nahradzuje strojové vyšívanie (mužské košele). Takisto vytlačila strojová výšivka aj výšivku *cez riasy* na ženských i mužských farbiarskych zásterách, na ktorých sa vyšívala *krivička, mrežka*.

Pri zhotovovaní a ozdobovaní odevu v minulosti hralo veľkú úlohu majetkové a triedne postavenie nositeľa. Drahší materiál i výzdobu si mohli dovoliť len majetnejší, ktorí mali veľa zeme. Chudobnejší si drahšie súčiastky sviatočného odevu požičiavali. Materiál, formy odevu i jeho výzdoba sú závislé od veku majiteľa. Mladí ľudia sú nositeľmi nových tvarov v odeve, ktorý je čo najviac ozdobený a pestrý, kým stará generácia sa dosiaľ pridŕža jednoduchších tvarov a tmavých farieb.

Zoznam informátorov

Tekovská Nová Ves: T. Svetíková, 88-roč., domáca; M. Vydrová, 84-roč., domáca. Čajkov: M. Chlebová, 83-roč., domáca; T. Červenáková, 70-roč., domáca. Starý Tekov: T. Lenská, 74-roč., domáca; M. Horniaková, 52-roč., domáca. Gondovo: P. Nováková, 74-roč., domáca. Opátová: M. Kicková, 53-roč., domáca. Zemberovce: M. Bajanová, 70-roč., domáca; M. Horniaková, 72-roč., domáca. Hronské Kláčany: H. Kúdelová, 56-roč., domáca.

DIE VOLKSTÜMLICHE KLEIDUNG IM GEBIET VON TEKOV

Die vorliegende Studie ist die Diplomarbeit der Verfasserin aus dem Jahre 1957. Die Grundlage der Arbeit bildet das Material, das bei Forschungen im Terrain in den Jahren 1955 und 1966 gewonnen wurde. Die Verfasserin verfolgt die Entwicklung der volkstümlichen Kleidung in den letzten 70–100 Jahren in elf Gemeinden im Kreis Levice (Südslowakei), die sich von ihrer Umgebung insbesondere durch ihre Tracht und durch ihre Mundart unterscheiden. Alle elf Dörfer liegen in der Tiefebene, nur von Nordosten her ziehen die Hügel des Berglandes von Štiavnica mit ihren fruchtbaren Weinbergen durch ihre Gemarkung. Die natürlichen Bedingungen dieser Gegend bestimmten auch die Beschäftigung ihrer Einwohner, die meisten befassen sich seit jeher mit Landwirtschaft und Viehzucht, manche verdienen ihr Brot auch als Fuhrleute und Landarbeiter.

Den wirtschaftlich-gesellschaftlichen Bedingungen entsprechend machte die volkstümliche

Kleidung im Tekover Gebiet eine lange Entwicklung durch, so im Schnitt, wie im Material und in ihrer Verzierung. Während am Ende des 19. Jahrhunderts die Hausleinwand das Grundmaterial zur Anfertigung der Kleidung darstellte, hört nach dem ersten Weltkrieg die Verwendung hausgewebter Stoffe auch bei der Anfertigung der Arbeitskleidung fast vollkommen auf. Die industriell erzeugten Textilien erfordern auch im Schnitt eine andere Gestaltung und so entstehen neue, mit der Maschine genähte Kleider, die sich nicht nur im Material, sondern auch im Schnitt von den früheren unterscheiden. Die Handstickerei, die zwar auch in der Vergangenheit hier nur eine unwesentliche Rolle spielte, wird vollständig durch gekaufte Borten, Litzen, Bänder, Flitter und Glasperlen ersetzt.

Während die Kleidung der Männer ohne Unterschied ob sie zuhause in der Landwirtschaft oder in der Industrie arbeiten, heute fast ganz städtisch geworden ist, hat die Kleidung der Frauen, auch wenn sie in Fabriken arbeiten, immer noch ihre eigenartigen Formen beibehalten. Nur jene Frauen und Mädchen, die aus dem Dorf fortziehen oder in Kanzleien und Büros arbeiten, geben die Tracht auf und ziehen Stadtkleidung an.

Die heutige Frauenkleidung ist im Material, in der Dekoration und in der Art, wie sie getragen wird, ein Beweis für den Reichtum und die wirtschaftliche Prosperität des untersuchten Gebietes. Die Kleidung besteht aus einem kurzen Hemd mit enganliegenden, kurzen Ärmeln (*oplecko*) und mehreren Unterkitteln (*spodnik*) aus weißer Baumwollleinwand; aus einem Oberkittel (*sukňa*) aus geblumtem Kattun; aus einer in der Taille reichgefältelten Schürze (*fjertuška*), die aus demselben Material genäht wird wie der Oberkittel, und aus einem geblumten Leibchen (*pruslík*). An kälteren Tagen ziehen die Frauen noch einen geblumten Rock (*lipitka*) und einen Sweater an. Wenn sie in die Stadt gehen, tragen sie noch eine ärmellose Plüschweste, meist aus verschiedenen Pelzimitationen.

Verheiratete Frauen tragen als Kopfbedeckung eine Haube (*čepiec*) und darüber ein Kopftuch (*ručník*). Die Haube nähen sie selbst aus weißem Mongol oder Zephir, für die Wochentage aus gestreiftem Kanevas. Unter der Haube tragen sie die Haare zu einem Knoten (*chont*) gebunden. Die ledigen Mädchen flechten sich einen Zopf, an Feiertagen tragen sie eine kranzförmige Frisur (*kosora*), im Haarschopf auf dem Scheitel glänzende Zierkämme. In der Haartracht unterscheiden sich die ledigen Mädchen markant von den verheirateten Frauen.

Zur Feiertagskleidung ziehen die Frauen Stiefel an, an Wochentagen tragen sie Halbschuhe oder Gummistiefel. Die festliche Kleidung unterscheidet sich von der alltäglichen auch durch ihre Verzierung und durch das verwendete Material. Wochentags tragen die Frauen Kleider aus waschbaren Textilien, aus Kattun oder aus Leinwand, die mit Maschinenstickerei und mit aufgenähten Borten, Taft- und Samtschnuren verziert werden. Die Feiertagskleidung wird aus wertvolleren Geweben angefertigt, als das Alltagsgewand, vorwiegend aus Brokat, Satin oder Samt; man schmückt sie mit glänzenden Glasperlen, Flittern und geblumten Bändern. Diese Kleidung kann nicht gewaschen werden, deshalb verliert sie ihren Wert und den Charakter eines Feiertagsgewandes sobald sie nicht mehr rein genug ist. Diese Kleidungsstücke sind recht unpraktisch und unhygienisch, meist trägt man sie jahrelang ohne sie jemals zu waschen. Wenn sie der Eigentümerin nicht mehr gefallen oder im Hinblick auf ihr Alter und ihren Stand nicht mehr zu ihr passen, werden die Kleider verkauft oder vererbt. Das Anschaffen der Feiertagskleidung ist heute eine sehr kostspielige Sache, sie kostet zwei- bis dreitausend Kronen. Diese Aufwendigkeit ist einer der Hauptgründe, weshalb die volkstümliche Kleidung so rasch aufgegeben wird.

Noch in der zweiten Hälfte des vergangenen Jahrhunderts zeichnete sich die Frauenkleidung im Gebiet von Tekov durch ihre Schlichtheit in der Wahl des Materials, in der Verzierung und durch die geringe Anzahl der Kleidungsstücke aus. Sie bestand aus einem Unterkittel (*rámenny spodnik*) aus Hausleinwand, der ganzen Länge nach gefältelt. Dieser Kittel war das grundlegende Kleidungsstück der Frauen, wochentags wurde er auch als Oberkleid getragen. Den Oberkörper hüllten die Frauen in ein Hemd (*oplecko*) aus Hausleinen, dessen Manschetten mit einer einfachen Kreuzstichstickerei verziert waren. Die Frauen nähten ihre

Hemden selber, um den Halsausschnitt war es reich gefältelt. Auf das Hemd wurde ein Leibchen (*pruslik*) aus Kattun oder aus Blaudruckleinen angezogen. Die Schürze war schwarz oder violett, auch aus gefärbter Leinwand. Der Oberkittel wurde aus Kloth oder aus Färberleinwand genäht, für die Feiertage schmückte man ihn mit einem grünen Taftband und silbernen Borten. Um die Brust knüpften sich die Frauen ein Tuch aus Färberleinwand, an großen Feiertagen trugen sie ein Brusttuch aus weißem Chiffon, verziert mit voller oder durchbrochener Stickerei in weißer Farbe. An Festtagen zogen die Frauen auch einen Kittel aus weißem Chiffon (*gecela*, *opoňa*) an. Auf dem Kopf trugen die verheirateten Frauen eine glatte Unterhaube und darüber eine sog. Ober- oder Hörnerhaube. Als Schuhwerk trugen sie Stiefel, im Sommer Pantoffeln, aber meistens gingen sie vom zeitigen Frühjahr bis zum späten Herbst barfuß. Im Winter trugen sie Pelze, Tuchröcke (*kitla*) und Leinenkleider.

Die Arbeitskleidung unterschied sich früher vom Feiertagsgewand nur unwesentlich, an Wochentagen wurden ältere, gebrauchte Stücke der Feiertagskleidung angezogen. Die Kleidung der Armen wich von der der Reichen nicht so sehr in der Art der Verzierung ab, sondern hauptsächlich in der größeren Anzahl der Kleidungsstücke.

Während die volkstümliche Frauenkleidung auch heute noch in verschiedenen Formen weiterlebt, machte sich der Verfall der volkstümlichen Männerkleidung schon nach dem ersten Weltkrieg bemerkbar. Heute tragen die Männer allgemein Konfektion. Um Das Jahr 1930 trugen sie häufig ein Sakko mit einer eingesäumten Fassung und Reithosen, beides aus Manchester. Zu den grundlegenden Kleidungsstücken der Männer gehört das Hemd mit einem verzierten Vorhemd. Es wird aus hausgewebter Baumwolleinwand genäht, das Vorhemd (*brány*) wird mit aufgenähten Bändern und Säumen geschmückt. Zugeknöpft wird das Hemd mit einer Reihe blauer Knöpfe. Als Kopfbedeckung diente ein Hut mit einem hohen, kegelförmigen Boden und einer schmalen, aufwärts gebogenen Krempe. Als Schuhwerk waren Stiefel beliebt, im Sommer gingen auch die Männer meist barfuß. Noch in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts kleideten sich die Männer anders. Im Sommer trugen sie ein Hemd aus hausgewebter Leinwand, breite Beinkleider (*gate*) aus demselben Gewebe und Pantoffeln ohne Absatz. Um den Hals schlangen sie sich ein schwarzes Tuch, bei der Arbeit trugen sie auf den Hosen eine Schürze aus Färberleinwand. Die Winterkleidung war aus schwarzem Tuch und mit weißem Flanell gefüttert. Da diese Kleidung teuer war und die Männer meist nur einen Anzug besaßen, trugen sie ihn wochentags auf der verkehrten Seite, mit dem weißen Futter nach außen, und sonntags auf der rechten Seite, mit dem schwarzen Tuch nach außen. Zur winterlichen Tuchkleidung, aber auch zu den Sommerkleidern aus Leinwand, gehörte eine Weste (*tajblik*), sie war ähnlich wie die Tuchhose mit einer Verschnürung geschmückt und hatten drei Reihen Knöpfe. Zu den Tuchkleidern zogen die Männer Stiefel an, zur Arbeitskleidung ganze Schuhe (*baganče*). Als Oberkleidung dienten im Winter auch lange Tuchmäntel (*halena*) und Pelze (*medové kožuchy*).

Nach dem zweiten Weltkrieg kamen Dreiviertelröcke in die Mode, sie wurden doppelt zugeknöpft und waren mit einer Watteeinlage gefüttert. Den Kopf bedeckten sich die Männer mit einem Hut (*širák*) mit einer breiten, aufwärts gebogenen Krempe, im Winter trugen sie meist eine Pelzmütze (*baranica*). Die Jünglinge trugen einen Strauß auf dem Hut, der durfte niemals fehlen, er war das Zeichen des ledigen Standes.

Die Kinderkleidung war — soweit sich die alten Frauen in den betreffenden Gemeinden an sie erinnern können — vor 60 bis 70 Jahren für Knaben und Mädchen bis zu ihrem sechsten Lebensjahr gleich. Sie bestand aus einem kleinen Kittel, an den ein Leibchen angehängt war, das den Oberkörper bedeckte. In der Verzierung und im Schnitt ähnelte die Kinderkleidung der damaligen Kleidung der Frauen.

In den letzten hundert Jahren hat die volkstümliche Kleidung im Gebiet von Tekov große Veränderungen durchgemacht. Wenn wir die heutigen Formen beispielsweise mit der Frauenkleidung vor dem ersten Weltkrieg vergleichen, können wir bedeutende Unterschiede feststellen, am markantesten äußern sie sich im buntgeblumten Material, aus dem die heutigen kurzen, reichgefältelten Kittel und Schürzen der Frauen bestehen. Noch in der zweiten Hälfte

des 19. Jahrhunderts war der Gesamtcharakter der Kleidung dunkel bis schwarz, die Linien knapp, enganliegend. Zur Anfertigung der Kleidung verwendete man in überwiegendem Maße hausgewebte Hanf- und Baumwollleinwand, außerdem noch gefärbte Leinwand und Kloth, für die Winterkleidung Tuch. Die Blaudruckleinwand und der Kloth waren zu dieser Zeit billig und praktisch. Dies ist auch auf die Tatsache zurückzuführen, daß in der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts in der Stadt Levice, dem Mittelpunkt des Tekover Gebietes, mehrere Färberwerkstätten entstanden, die für die Einwohner der umliegenden Dörfer einfarbiges Blaudruckleinen in violett-schwarzer oder tiefschwarzer Farbe von hohem Glanz herstellten.

Manche ihrer Kleidungsstücke nennen die hiesigen Einwohner „ungarische Kleider“, so z. B. die schwarzen, mit Schnüren verzierten Tuchhosen oder die Frauenhemden mit Volants. Diese Erscheinung kann auch in anderen Gebieten der Slowakei beobachtet werden, insbesondere dort, wo zwei Nationalitäten nahe nebeneinander wohnen, wie dies im Tekover Gebiet der Fall ist. Die Bewohner dieser Dörfer arbeiteten seit jeher auf den Großgrundbesitzen als landwirtschaftliche Saisonarbeiter und kamen dabei mit der ungarischen Bevölkerung in Berührung. Diese unmittelbaren Kontakte hatten zur Folge, daß neue Elemente in das einheimische Milieu übernommen wurden, die von der slowakischen Bevölkerung als „ungarische“ bezeichnet wurden. So heißt eine Papierimitation, die bei einer bestimmten Frisur anstatt der Haare verwendet wird, bis zum heutigen Tage *fizier* (vom ungarischen *fűzér* = Schnur), eine andere, kranzförmige Frisur der Mädchen heißt *kosora* (vom ungarischen *koszorú* = Kranz). Bevor sich die Haartracht mit dem *fizier* einbürgerte trugen die Frauen eine Frisur von glatt nach vorne gekämmten Haaren, die stark eingefettet und in eine bestimmte Form gebracht wurden, die später das schwarze Papier oder das Leder übernahm, das *fizier* genannt wird. Diese Haartracht stellt in ihren anfänglichen Formen eine allgemeinere Erscheinung dar, die man auch in anderen slowakischen Gegenden und Dörfern (Dobrá Niva, Polomka) antreffen kann. Es geht daher nicht an, sie als ungarisches Element zu betrachten oder gar auf türkischen Einfluß zurückzuführen, wie dies häufig geschieht.

Bei der volkstümlichen Kleidung im Gebiet von Tekov ist vielleicht noch der Umstand frappierend, daß es bei ihr trotz ihres Charakters als Kleidung der Tiefebene so wenig handarbeitliche Verzierungen gibt. In der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts wurden wohl noch manche Teile einiger Kleidungsstücke mit Stickerei verziert, so z. B. die Manschetten an den kurzen Frauenhemden, auch an den Männerhemden und die Schürzen, doch war diese Stickerei recht einfach, sie bestand gewöhnlich nur aus Kreuzstichen in schwarzer Farbe oder in anderen dunklen Schattierungen. An den Männerhemden war sie auch weiß und dadurch vollkommen unauffällig. Im allgemeinen kann gesagt werden, daß die Stickerei in diesem Zeitraum rein zweckbedingt war, denn ihre ursprüngliche Funktion lag in der Festigung und Verstärkung des Gewebes. Zum Unterschied davon hat die heutige Verzierung einen rein dekorativen Charakter.

Nach dem zweiten Weltkrieg wurde die Handstickerei gänzlich von den Dekorationen aus gekauften Bändern, Glasperlen, Borten und aus Maschinenstickerei verdrängt. Diese Entwicklung hängt mit den wirtschaftlichen Gegebenheiten des untersuchten Gebietes zusammen. Die hiesigen Einwohner, zum weitaus größten Teil Bauern und Landarbeiter, hatten einfach keine Zeit für Handarbeiten, für Stickereien, für die Verarbeitung einheimischer Materialien, für eine reiche Verzierung ihrer Kleidung. Deshalb verläuft hier der Prozeß des Eindringens neuer, gekaufter Gewebe verhältnismäßig rasch und ungehindert. Das gekaufte Material zeichnete sich durch viele praktische Eigenschaften aus, vor allem half es Zeit sparen, die man in erster Linie zum Erwerb des täglichen Brotes nutzen mußte. Zu den Schattenseiten dieser Entwicklung gehört die Tatsache, daß die industriellen Textilien störend in die Farbenskala und in die Verzierung der Kleidung eingriffen, ja daß sie teilweise auch ihren Schnitt ungünstig beeinflussten. Die Dorfbevölkerung war nicht imstande diesen raschen Prozeß ästhetisch zu bewältigen und so beginnt die Zersetzung ihres künstlerischen Geschmacks schon in der ersten Epoche des Eindringens kapitalistischer Produktionsbeziehungen. Seit

dieser Zeit verschwindet die Altertümlichkeit der Kleidung, sie wird durch Nivellisierung und Geschmacklosigkeiten entwertet. Dies äußert sich beispielsweise darin, daß die Röcke bis über die Kniee verkürzt und unverhältnismäßig breit werden, daß man die Taille zu tief ansetzt, daß die Textilien ohne Rücksicht auf ihren Zweck ausgewählt werden, daß man anstatt der geschmackvollen und zweckentsprechenden lieber teure und prunkvolle Gewebe verwendet.

Heute ist die volkstümliche Kleidung im Gebiet von Tekov nur noch bei der mittleren und älteren Frauengeneration lebendig. Die Jugend in den Schulen und in der Industrie hat sie bereits gänzlich aufgegeben und nur noch die Vorliebe für bunte Farben (grellgrün, tiefblau, karminrot) in ihre heutige Kleidung übernommen.

Bildbeschriftung

Abb. 1. Jahrmarkt in Levice.

Abb. 2. Die Frauenkleidung: a) alter Unterkittel, b) neuerer Unterkittel, c) altes Frauenhemd (*oplecko*), d) neueres Frauenhemd, e) Hemdchen, b) Kittel aus Färberleinwand, g) Leibchen (*pruslík*), h) breite Schürze, i) neuere Schürze (*fjertuška*).

Abb. 3. a) und b) Gefalteter Unterkittel.

Abb. 4. Kurzes Frauenhemd aus dem 19. Jahrhundert.

Abb. 5. Detail der Verzierung eines gehäkelten und gestickten Volants am Ärmel eines Frauenhemdes.

Abb. 6. Neueres Frauenhemd aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 7. Sommerliche Mädchenkleidung aus dem letzten Viertel des 19. Jahrhunderts.

Abb. 8. Heutige Arbeitskleidung der Frauen im Sommer aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 9. Frauenleibchen aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.

Abb. 10. Neueres Frauenleibchen aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 11. Arbeitskleidung der Frauen aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.

Abb. 12. Neuere Frauenschürze (*fjertuška*), erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 13. Die Frauen- und Kinderkleidung: a) neueres Sonntagshemdchen, b) die neueste Form der Schürze (*meleška*), c) Winterrock (*kitla*, *kacabajka*), d) Frauenrock (*lipitka*, *luftovka*), e) Röckchen (*kabaňka*), f) obere gehörnte Haube, g) *fizier* aus Leder, h) untere Haube, i) Kinderhaube, j) Kinderhemdchen, k) Kinderkittel.

Abb. 14. Frau aus Opatová mit einem Regentüchlein.

Abb. 15. a) und b) Winterrock der Frauen aus Tuch (*kitla*).

Abb. 16. Sonntagsfrisur der Mädchen, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 17. Mädchen im Brautkranz, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 18. Frauen aus Starý Tekov.

Abb. 19. Gesticktes Stirnband der Hörnerhaube aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.

Abb. 20. Frau in der gegenwärtigen Festtagskleidung, auf dem Kopf eine Unterhaube.

Abb. 21. Untere Haube der verheirateten Frauen, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 22. Kopftuch auf Flügel (*na kridelká*) gebunden, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.

Abb. 23. Die Männerkleidung: a) Männerhemd mit gesticktem Vorhemd und Manschetten, b) neueres Hemd, c) Arbeitshemd, d) Sonntagshemd aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, e) Beinkleid (*gate*), f) schwarze Tuchhosen, g) Weste.

Abb. 24. Detail des gestickten Vorderteiles des Männerhemdes aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.

Abb. 25. Gestickte Manschette an einem Männerhemd, Ende des 19. Jahrhunderts.

Abb. 26. Schwarze Tuchweste der Männer, Ende des 19. Jahrhunderts.

Abb. 27. Sommerliche Festtagskleidung der jungen Burschen aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.

Abb. 28. Mann in sommerlicher Arbeitskleidung, Ende des 19. Jahrhunderts.

Abb. 29. a) und b) Männerrock (*vizitka*) aus schwarzem Tuch, mit Verschnürungen verziert, Ende des 19. Jahrhunderts.

- Abb. 30. Winterliche Festtagskleidung der Männer aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.
- Abb. 31. Frau und Kleinkind in der heutigen Kleidung.
- Abb. 32. Kinderhäubchen vom Anfang des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 33. Festtagskleidung der Knaben aus der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 34. Mädchenkleidung aus Starý Tekov, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 35. Heutige Winterkleidung der Kinder.
- Abb. 36. Schnitte der Kleidungsstücke. Frauenkleidung: a) Unterkittel, b) älteres Hemd, c) neueres Hemd, d) Oberkittel, e) breite Schürze, f) schmale Schürze (*fjertuška*), g) Leibchen, h) Frauenrock (*kitla*), i) Hörnerhaube, j) Unterhaube. Männerkleidung: k) Männerhemd, l) Beinkleid (*gate*), m) verschnürte Tuchhose, n) Männerrock (*vizitka*). Kinderkleidung: o) Hemdchen, p) Häubchen.
- Abb. 37. Festtagskleidung der Männer, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 38. Alltagskleidung der älteren Frauen, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 39. Arbeitskleidung der Frauen, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 40. Heutige Alltagskleidung der älteren Frauen aus Čajkov.
- Abb. 41. Sommerliche Festtagskleidung der Mädchen aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.
- Abb. 42. Festtagskleidung der jungen Frauen aus dem ausgehenden 19. Jahrhundert.
- Abb. 43. Festtagskleidung der alten Frauen im Winter aus der zweiten Hälfte des 19. Jahrhunderts.
- Abb. 44. Braut im Brautkranz, Ende des 19. Jahrhunderts.
- Abb. 45. Brautführer (*husár*) auf der Hochzeit, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 46. Braut und Bräutigam, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 47. Festtagskleidung der jungen Frauen in der Gegenwart.
- Abb. 48. Umzug der jungen Braut in Čajkov, Anfang des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 49. Kleidung der Mädchen bei der Unterhaltung, erste Hälfte des 20. Jahrhunderts.
- Abb. 50. Detail der Stickerei auf einem weißen Kopftuch, Anfang des 20. Jahrhunderts.

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ
Журнал Словацкой Академии Наук
Год издания XVI, 1968, № 3
Издается четыре раза в год
Издательство Словацкой Академии Наук
Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера Носáльова
Адрес редакции Братислава, Клеменсова 27

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE
Zeitschrift der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Jahrgang XVI, 1968, Nr. 3. Erscheint viermal im Jahre
Herausgegeben vom Verlag der Slowakischen Akademie der Wissenschaften
Redakteure Dr. Božena Filová und Dr. Viera Nosáľová
Redaktion Bratislava, Klemensova 27

SLOVAK ETHNOGRAPHY
Journal of the Slovak Academy of Sciences
Volume XVI, 1968, No. 3.
Published quarterly by the Slovak Academy of Sciences
Managing Editors Dr. Božena Filová and Dr. Viera Nosáľová
Editor Bratislava, Klemensova 27, Czechoslovakia

L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE
revue de l'Académie slovaque des sciences
Anné XVI, 1968, No. 3. Paraît quatre fois par an
Aux Editions de l'Académie slovaque des sciences
Rédacteurs: Dr. Božena Filová et Dr. Viera Nosáľová
Rédaction Bratislava, Klemensova 27

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS
Časopis Slovenskej akadémie vied
Ročník XVI, 1968, číslo 3. — Vychádza štyri razy do roka
Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Hlavná redaktorka Dr. Božena Filová
Výkonná redaktorka Dr. Viera Nosáľová
Redakčná rada: prof. Dr. Rudolf Bednárik, Dr. Soňa Burlasová, Dr. Emilia Horváthová,
Dr. Soňa Kovačevičová, Dr. Jaroslav Kramárik, Dr. Michal Markuš, Dr. Ján Michálek,
Dr. Ján Mjartan, Dr. Štefan Mruškovič, doc. Dr. Ján Podolák
Technická redaktorka Ladislava Haplová
Redakcia: Bratislava, Klemensova 27
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného povstania, n. p., Martin
Jednotlivé číslo Kčs 13,50, celoročné predplatné Kčs 54,—
Výmer PIO 2385/49-III/2

Rozširuje Poštová novinová služba, objednávky a predplatné prijíma PNS — ústredná expedícia tlače, administrácia odbornej tlače, Gottwaldovo nám. 48, Bratislava. Možno objednať aj na každej pošte alebo u doručovateľa. Objednávky do zahraničia vybavuje PNS — ústredná expedícia tlače, Bratislava, Gottwaldovo nám. 48/VII.

© by Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1968